

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૨૦૦૫/૨૦૦૯

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી હેમંત એમ. પ્રચ્છક

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના
	✓	

ગુજરાત રાજ્ય
વિરુદ્ધ
શાંતિલાલ રૂપાજી ખરાડી

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ તરફે એડિ. પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી જુર્ગા ઝવેરી
સામાવાળા(ઓ)/પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ તરફે નોન બેલેબલ વોરંટ પરત મળેલ
નથી

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી હેમંત એમ. પ્રચ્છક

તારીખ : ૧૯/૦૮/૨૦૨૬

ચુકાદો

૧. અપીલકર્તા – ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા સ્પેશિયલ (એન.ડી.પી.એસ.) કેસ
નં. ૩/૨૦૦૬ માં વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ (એન.ડી.પી.એસ.),

હિંમતનગર, કેમ્પ ઇડર (જે હવે પછી “ટ્રાયલ કોર્ટ” તરીકે ઉલ્લેખિત છે) દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૧૭.૦૬.૨૦૦૯ ના ચુકાદા અને હુકમ સામે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (જે હવે પછી ટૂંકમાં ‘સદર કોડ’ તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૩૭૮(૧)(૩) હેઠળ હાલની અપીલ દાખલ કરવામાં આવેલ છે, જેના દ્વારા સદર ટ્રાયલ કોર્ટ મૂળ આરોપી (હાલના સામાવાળા) ને નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સીસ એક્ટ, ૧૯૮૫ (જે હવે પછી “એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ” તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૮ અને ૨૦ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓમાંથી નિર્દોષ છોડી મૂકેલ છે.

૨. ફરિયાદપક્ષના કેસની ટૂંકી હકીકતો એવી છે કે શામળાજી પોલીસ સ્ટેશનમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે ફરજ બજાવતા ફરિયાદપક્ષ એટલે કે આર.એ. પટેલને તારીખ ૧૫.૦૫.૧૯૯૧ ના રોજ કથિત ગુના અંગે એક ગુપ્ત બાતમી મળેલ હતી. સદર માહિતીના અનુસંધાને, તેની ખરાઈ કર્યા પછી, તે અંગેની નોંધ શામળાજી પોલીસ સ્ટેશનની સ્ટેશન ડાયરીમાં કરવામાં આવેલ અને ઉપરી અધિકારીને જાણ કરવામાં આવેલ. ત્યારબાદ, બે પંચોને બોલાવવામાં આવેલ અને એફ.એસ.એલ. અધિકારીને પણ જાણ કરવામાં આવેલ. બંને પંચોની સ્ટાફના સભ્યો સાથે ઓળખાણ કરાવવામાં આવેલ અને ફરિયાદની વિગતો સમજાવવામાં આવેલ. ત્યારબાદ, પ્રાથમિક પંચનામું તૈયાર કરવામાં આવેલ. અન્ય ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ કર્યા પછી, તેઓ તેમના સ્ટાફ

અને એફ.એસ.એલ. અધિકારી તેમજ બે પંચ સાક્ષીઓ સાથે સરકારી વાહનમાં ગુનાના સ્થળે આગળ વધ્યા અને પરિસરમાં દરોડો પાડ્યો, જ્યાં તેઓને બે વ્યક્તિઓ મળી આવેલ. તેઓના રહેઠાણ અંગે પૂછપરછ કરતાં, તેઓએ તેમના નામ નારાયણભાઈ ખરાડી રહેવાસી રાજસ્થાન, કે જેમનું ટ્રાયલ દરમિયાન અવસાન થયેલ અને તેમની સામેનો કેસ શમી ગયેલ હતો, અને શાંતિલાલ રૂપાજી ખરાડી, રહેવાસી રાજસ્થાન (હાલના સામાવાળા-આરોપી) હોવાનું જાહેર કરેલ. પોલીસ કર્મચારીઓ તરીકે પોતાની ઓળખ આપ્યા પછી, તેઓએ આરોપીઓને પૂછેલ કે તેઓની પાસે ગાંજાનો જથ્થો હોવા અંગે તેઓ પાસે માહિતી છે અને, ત્યારબાદ, પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં, ઝડતી લેતાં, ફરિયાદપક્ષને તેઓના થેલામાંથી ગાંજાનો જથ્થો મળી આવેલ, જેની સ્થળ પર જ ફરિયાદપક્ષ તેમજ ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીના નિષ્ણાતો દ્વારા તપાસ કરવામાં આવેલ અને સદર પદાર્થ ગાંજો – એક પ્રતિબંધિત માદક દ્રવ્ય હોવાનું જણાયેલ, જે રૂ. ૨,૦૦૦/- ની કિંમતનો ૨.૫૦૦ કિલોગ્રામ હતો. પાસ પરમિટ અંગે પૂછતાં, આરોપીઓ પાસે આવા કોઈ દસ્તાવેજો ન હતા. આરોપીઓની પંચનામા હેઠળ સ્થળ પર જ ધરપકડ કરવામાં આવેલ. આ રીતે, આરોપીઓએ કથિત ગુનાઓ આચરેલ છે.

૨.૨. તે મુજબ, નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સીસ એક્ટ, ૧૯૮૫ ની કલમ ૮ અને ૨૦ હેઠળ શામળાજી પોલીસ સ્ટેશનમાં ગુનો

સી.આર. નં. ૨-૨૫/૧૯૯૫ તરીકે નોંધાયો હતો. ફરિયાદના આધારે તપાસ શરૂ કરવામાં આવી હતી.

૨.૩. તપાસના અંતે, સામાવાળા-આરોપી વિરુદ્ધ એકત્રિત કરવામાં આવેલ સામગ્રીના આધારે, તપાસ કરનાર અમલદારને સામાવાળા-આરોપી વિરુદ્ધ પ્રથમદર્શી કેસ જણાયો હોવાથી, વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, ભિલોડાની કોર્ટ સમક્ષ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવેલ. સામાવાળા-આરોપી સામે નોંધાયેલ કેસ ફક્ત સ્પેશિયલ જજની કોર્ટ દ્વારા ચલાવવાપાત્ર હોવાથી, વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, ભિલોડાએ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૦૯ હેઠળ સદર કેસ સ્પેશિયલ જજ, સાબરકાંઠાની કોર્ટને સુપરત કર્યો, જે સ્પેશિયલ (એન.ડી.પી.એસ.) કેસ નં. ૩/૨૦૦૬ તરીકે નોંધાયો હતો.

૨.૪. ત્યારબાદ, સદર કેસ તબદીલ કરવામાં આવ્યો અને વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ, (એન.ડી.પી.એસ.), હિંમતનગર, કેમ્પ ઈડર સમક્ષ ટ્રાયલ માટે મૂકવામાં આવ્યો, જેમણે શરૂઆતમાં આંક ૫ થી નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સીસ એક્ટ, ૧૯૮૫ ની કલમ ૮ અને ૨૦ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે તહોમતનામું ઘડ્યું હતું. તહોમતનામું વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યું અને સમજાવવામાં આવ્યું હતું. જોકે, સામાવાળા-આરોપીએ તહોમતનામા સામે ગુનાનો ઈનકાર કર્યો અને કેસ ચલાવવાની માંગણી કરી હતી.

૩. આરોપી વ્યક્તિઓ સામે મૂકવામાં આવેલ તહોમતનામું સાબિત કરવા માટે, ફરિયાદપક્ષે ૦૬ જેટલા સાક્ષીઓની તપાસ કરી છે અને તેઓની મૌખિક જુબાની પર આધાર રાખ્યો છે, જેની વિગતો વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમના પેરા નં. ૫(એ) માં આપવામાં આવેલ છે એટલે કે આંક ૮ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૧ અર્થાત્ અજિતસિંહ હિંમતસિંહ ડાભી, આંક ૯ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૨ અર્થાત્ છત્રસિંહ કાળુસિંહ ઝાલા, આંક ૧૧ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૩ અર્થાત્ ભરતકુમાર શાંતિલાલ પંડ્યા, આંક ૧૫ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૪ અર્થાત્ દાવાનંદ કામજી પંડોર, આંક ૧૬ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૫ અર્થાત્ રામાભાઈ અમથાભાઈ પટેલ અને આંક ૧૯ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૬ અર્થાત્ કાશીરામ ખેમચંદભાઈ શ્રીમાળી.
૪. ફરિયાદપક્ષે ૦૪ દસ્તાવેજો પણ રજૂ કર્યા છે અને તેના વિષયવસ્તુ પર આધાર રાખ્યો છે, જેની વિગતો વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમના પેરા નં. ૫(બી) માં આપવામાં આવેલ છે એટલે કે આંક ૧૭ પર ફરિયાદ, આંક ૧૨ પર પંચનામું, આંક ૧૯ પર એફ.એસ.એલ. અહેવાલ અને આંક ૧૩-૧૪ પર પંચનામાની ચિઠ્ઠીઓ.
૫. પુરાવો પૂરો થયા પછી, ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું છે જેમાં તેણે કોઈ ગુનો કર્યો હોવાનો ઇનકાર કર્યો છે અને જણાવ્યું છે કે તે નિર્દોષ છે.

૬. બંને પક્ષોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરના પુરાવા ધ્યાને લીધા પછી, ટ્રાયલ કોર્ટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા આરોપીને તેની સામે મૂકવામાં આવેલા તમામ આરોપોમાંથી નિર્દોષ છોડી મૂક્યો છે.
૭. નિર્દોષ છોડી મૂકવાના ઉપરોક્ત ચુકાદા અને હુકમથી વ્યથિત અને અસંતુષ્ટ થઈને અપીલકર્તા - ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા હાલની અપીલ દાખલ કરવામાં આવેલ છે.
૮. અપીલકર્તા - ગુજરાત રાજ્ય તરફે વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી જીર્ગા ઝવેરીને સાંભળવામાં આવ્યા.
૯. અપીલકર્તા - ગુજરાત રાજ્ય તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી ઝવેરીએ અપીલ મેમોમાં વર્ણવેલી તે જ હકીકતો રજૂ કરી છે અને એવી પણ રજૂઆત કરી છે કે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષીઓની તપાસ કરી છે અને દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કર્યા છે, આ હકીકત હોવા છતાં, ટ્રાયલ કોર્ટે નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો ચુકાદો અને હુકમ પસાર કરવામાં તેને તેના સાચા અને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ધ્યાને લીધેલ નથી. વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી ઝવેરીએ, સમગ્ર મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાઓનો સંદર્ભ આપતા, વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમને પડકાર્યો છે અને રજૂઆત કરી છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને કથિત ગુના સાથે જોડતા પુરાવાઓને તેના યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ધ્યાને લીધા નથી અને ફરિયાદપક્ષ પણ આરોપી સામે મૂકવામાં આવેલા

આરોપો સાબિત કરવામાં સક્ષમ રહ્યો છે. સાક્ષીઓના પુરાવા અને આરોપી વિરુદ્ધ એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીનો સંદર્ભ આપતાં, વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી ઝવેરીએ રજૂઆત કરી છે કે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષીઓની તપાસ કરીને આરોપી વિરુદ્ધ કેસ સ્થાપિત કર્યો છે, જેમણે ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું છે, જોકે, ટ્રાયલ કોર્ટે આ સાક્ષીઓના પુરાવાઓને નકારી કાઢ્યા છે અને અવિશ્વસનીય ગણ્યા છે. તેણીએ રજૂઆત કરી છે કે સાક્ષીઓએ ફરિયાદપક્ષના કેસને સંપૂર્ણ સમર્થન આપ્યું છે, તેમ છતાં, ટ્રાયલ કોર્ટે તેની યોગ્ય મૂલવણી કરી નથી અને નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો ચુકાદો અને હુકમ પસાર કર્યો છે જે ગેરકાયદેસર અને અન્યાયી છે. તેણીએ રજૂઆત કરી છે કે આ એક સ્થાયી કાનૂની સ્થિતિ છે કે જો એક જ સાક્ષીનો પુરાવો વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર હોય તો તે દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતો છે અને હાલના કેસમાં, તમામ સાક્ષીઓના પુરાવા વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર હોવા છતાં, કોઈ નક્કર કારણ વિના, ટ્રાયલ કોર્ટે સાક્ષીઓના પુરાવાઓને અવિશ્વસનીય ગણી કાઢી નાખ્યા છે.

૯.૧. વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી ઝવેરીએ રજૂઆત કરી છે કે ફરિયાદપક્ષે સાબિત કર્યું છે કે સામાવાળા-આરોપી એક નારાયણભાઈ ખરાડી સાથે એક સુતરાઉ થેલો લઈ જતા હતા જેમાં, માદક પદાર્થ (ગાંજો) મળી આવ્યો હતો, તેમ છતાં, વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ પસાર કરતી વખતે ટ્રાયલ કોર્ટે સદર પાસાને માન્યું નથી. વિદ્વાન

એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી ઝવેરીના જણાવ્યા મુજબ, ટ્રાયલ કોર્ટ આરોપીને દોષિત ઠેરવવો જોઈતો હતો અને જરૂરી સજા કરવી જોઈતી હતી. તેણીએ હાલની અપીલ મંજૂર કરવા અને નિર્દોષ છોડી મૂકવાના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા અરજ કરેલ છે.

૧૦. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા નિર્દોષ છોડી મૂકવાના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમનું અવલોકન કરતાં, નિર્ણય માટે નીચે મુજબના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે:—

(૧) શું ટ્રાયલ કોર્ટ નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો ચુકાદો અને હુકમ પસાર કરવામાં વ્યાજબી છે.

(૨) શું ટ્રાયલ કોર્ટે કારણો નોંધવામાં ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાની યોગ્ય મૂલવણી કરી છે.

(૩) શું નિર્દોષ છોડી મૂકવાના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા, અનિયમિતતા કે કોઈ વિકૃતિ છે.

૧૧. મેં સંબંધિત પક્ષકારો તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા છે અને રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીનું અવલોકન કર્યું છે. મેં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ પણ વાંચી જોયો છે. ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી

કેસની હકીકતોની પ્રથમ તપાસ કરવી જરૂરી છે. કે તારીખ ૧૫.૦૫.૧૯૯૨ ના રોજ, આશરે ૨:૧૫ કલાકે, જ્યારે ફરિયાદપક્ષ અન્ય પોલીસ અધિકારીઓ સાથે ફરજ પર હતા, ત્યારે તેઓએ આરોપી અર્થાત્ નારણ દેવજી ખરાડીને હાલના સામાવાળા સાથે માદક પદાર્થ અર્થાત્ ગાંજો ધરાવતો થેલો લઈ જતા જોયા હતા. બંને વ્યક્તિઓની તપાસ અને ઝડતી લેતાં, તપાસ ટીમે આરોપી નારણ દેવજી ખરાડી દ્વારા લઈ જવામાં આવતા થેલામાંથી ગાંજો કબજે કર્યો હતો. ત્યારબાદ, આરોપી વ્યક્તિઓને તાત્કાલિક નજીકના પોલીસ સ્ટેશને લઈ જવામાં આવ્યા હતા, અને કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ કર્યા પછી, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૮ અને ૨૦ હેઠળ બંને આરોપી વ્યક્તિઓ સામે એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી.

૧૨. તહોમત પર વિચારણા કરતી વખતે, એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે માદક પદાર્થ (ગાંજો) આરોપી નારણ દેવજી ખરાડીના કબજામાંથી કબજે કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, હાલના સામાવાળા કોઈ થેલો લઈ જતા ન હતા કે તેમના અંગત કબજામાંથી કોઈ ગુનાહિત વસ્તુ મળી આવી ન હતી. આ તબક્કે, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૨(૩)(બી) હેઠળ ઉલ્લેખિત ‘ગાંજા’ ની વ્યાખ્યાનો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય રહેશે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે :

૨(૩) “ભાંગ (હેમ્પ)” એટલે—

(એ) ચરસ, એટલે કે, જુદો પાડેલો રાળ (રેઝિન), ગમે તે સ્વરૂપમાં, પછી તે કાચો હોય કે શુદ્ધ કરેલો હોય, જે કેનાબીસના છોડમાંથી મેળવવામાં આવેલ હોય અને તેમાં હાશીશ તેલ અથવા પ્રવાહી હાશીશ તરીકે ઓળખાતી ઘટ્ટ બનાવટ અને રાળનો પણ સમાવેશ થાય છે;

(બી) ગાંજો, એટલે કે, કેનાબીસના છોડના ફૂલવાળા કે ફળવાળા ડૂંડાં (જ્યારે ડૂંડાં સાથે ન હોય ત્યારે બીજ અને પાંદડાં સિવાય), ભલે તે ગમે તે નામે જાણીતા હોય કે ઓળખાતા હોય; અને

(સી) કેનાબીસના ઉપરોક્ત કોઈપણ સ્વરૂપોનું કોઈપણ તટસ્થ સામગ્રી સાથેનું અથવા તેના વિનાનું કોઈપણ મિશ્રણ અથવા તેમાંથી તૈયાર કરાયેલ કોઈપણ પીણું;

૧૩. તારીખ ૦૧.૦૧.૨૦૦૯ ના રોજ તહોમતનામું ઘડવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ, ફરિયાદપક્ષે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ મૌખિક અને દસ્તાવેજી બંને પુરાવા રજૂ કર્યા હતા, અને ટ્રાયલ તે મુજબ આગળ વધી હતી. ફરિયાદપક્ષે આરોપી વ્યક્તિઓ સામેનો આરોપ સાબિત કરવા માટે છ સાક્ષીઓની તપાસ કરી હતી અને વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ચાર દસ્તાવેજી પુરાવા પણ રજૂ કર્યા હતા, જેનો ઉલ્લેખ વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમના પેરા ૪ માં કરવામાં આવ્યો છે.

૧૪. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ – અજિતસિંહ હિંમતસિંહ ડાભી, કે જેઓ શામળાજી પોલીસ સ્ટેશનમાં સશસ્ત્ર પોલીસ કોન્સ્ટેબલ તરીકે ફરજ બજાવતા હતા, તેમણે જુબાની આપી હતી કે તારીખ ૧૪.૦૫.૧૯૯૨ ના રોજ, આશરે ૨૦:૦૦ કલાકે, તેઓ, પી.એસ.આઈ. આર.એ. પટેલ, હેડ કોન્સ્ટેબલ રઘુવીરસિંહ જમાદાર, અને ડ્રાઈવર છત્રસિંહ સહિતના અન્ય પોલીસ કર્મચારીઓ સાથે હાઈવે પેટ્રોલીંગની ફરજ પર હતા. તે સમયે, જ્યારે તેઓ ગેસ્ટ હાઉસ નજીક શામળાજી ચાર રસ્તા પાસે પહોંચ્યા, ત્યારે તેઓએ જોયું કે પ્રોહિબિશન ડિપાર્ટમેન્ટ, હિંમતનગરના અધિકારીઓ પણ તે વિસ્તારમાં પેટ્રોલીંગ કરી રહ્યા હતા. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ અને અન્ય અધિકારીઓએ શંકાના આધારે નારણ દેવજી ખરાડી અને હાલના સામાવાળા શાંતિલાલ રૂપાજી ખરાડી એમ બે વ્યક્તિઓને રોક્યા હતા. તેઓની ઝડતી લેતાં, તેઓને જણાવ્યું કે નારણ એક સુતરાઉ થેલો લઈ જતો હતો જેમાં પાંદડાં અને બીજ સહિતનો લીલા રંગનો પદાર્થ હતો. ત્યારબાદ, બંને આરોપી વ્યક્તિઓને શામળાજી પોલીસ સ્ટેશને લઈ જવામાં આવ્યા હતા. તેઓએ પંચ સાક્ષીઓને અને પદાર્થનું વજન કરવા માટે એક વ્યક્તિને પણ બોલાવ્યા હતા. પંચનામું તૈયાર કરવા અને પદાર્થના નમૂના લેવા અને સીલ કરવા સહિતની જરૂરી ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ કર્યા પછી, નમૂનો તેના અભિપ્રાય માટે એફ.એસ.એલ. માં મોકલવામાં આવ્યો હતો. જો આપણે કલમ ૪૧, ૪૨ અને ૪૩ ની જોગવાઈઓની તપાસ કરીએ, જ્યાં પોલીસ

અધિકારીઓને કોઈ વ્યક્તિ પાસે માદક પદાર્થ હોવાની શંકા હોય, તો તેઓએ ઝડતી હાથ ધરતા પહેલાં નિર્ધારિત વૈધાનિક સલામતીઓનું પાલન કરવું જરૂરી છે. જોકે, પોલીસ કર્મચારીઓના પુરાવા પરથી, એવું ફલિત થતું નથી કે કલમ ૫૦ અને ૫૭ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૪૧, ૪૨ અને ૪૩ હેઠળ વિચારાયેલી ફરજિયાત ઔપચારિકતાઓનું યોગ્ય પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. ઝડતી પહેલાં શંકાસ્પદોને તેમના કાનૂની અધિકારો વિશે જાણ કરવામાં આવી હતી કે કેમ અથવા ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ હેઠળ નિર્ધારિત અન્ય પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતોનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ તે સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પુરાવો નથી. કલમ ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૫૦ અને ૫૭ નીચે પુનઃ સ્થૂ કરવામાં આવેલ છે:

૪૧. વોરંટ અને અધિકૃતતા આપવાની સત્તા.—

(૧) મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ અથવા આ સંબંધમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિશેષ રીતે સત્તા આપવામાં આવેલ કોઈપણ દ્વિતીય વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ, એવી કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ માટે વોરંટ બહાર પાડી શકે છે જેને આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય, અથવા કોઈપણ મકાન, વાહન કે સ્થળની, દિવસ દરમિયાન કે રાત્રિ દરમિયાન ઝડતી લેવા માટે વોરંટ બહાર પાડી શકે છે જેમાં કોઈ માદક દ્રવ્ય અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ અથવા

નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવામાં આવ્યો છે અથવા કોઈ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જે આવા ગુનાના આચરણનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે અથવા ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી કોઈપણ મિલકત અથવા કોઈ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જે ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી કોઈપણ મિલકત કે જે આ અધિનિયમના પ્રકરણ પાસે હેઠળ જમી અથવા ફીઝ કરવા અથવા જપ્ત કરવાને પાત્ર છે તે રાખવામાં આવી છે કે છુપાવવામાં આવી છે તેમ માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય.

(૨) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, રેવેન્યુ ઇન્ટેલિજન્સ વિભાગોના અથવા કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈપણ વિભાગના અર્ધલશ્કરી દળો અથવા સશસ્ત્ર દળો સહિતના ગેઝેટેડ દરજ્જાના આવા કોઈપણ અધિકારી કે જેમને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમ દ્વારા આ સંબંધમાં સત્તા આપવામાં આવી હોય, અથવા મહેસૂલ, ડ્રગ્સ કંટ્રોલ, એક્સાઈઝ, પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકારના અન્ય કોઈપણ વિભાગના આવા કોઈપણ અધિકારી કે જેમને રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમ દ્વારા આ સંબંધમાં સત્તા આપવામાં આવી હોય, જો તેમની પાસે વ્યક્તિગત જાણકારી પરથી અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી અને લેખિતમાં લેવાયેલી માહિતી પરથી એવું

માનવા માટે કારણ હોય કે કોઈપણ વ્યક્તિએ આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કર્યો છે અથવા કોઈપણ માદક દ્રવ્ય અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો છે અથવા કોઈ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જે આવા ગુનાના આચરણનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે અથવા ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી કોઈપણ મિલકત અથવા કોઈ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જે ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી કોઈપણ મિલકત કે જે આ અધિનિયમના પ્રકરણ પાસે હેઠળ જમી અથવા ફીઝ કરવા અથવા જમ કરવાને પાત્ર છે તે રાખવામાં આવી છે કે છુપાવવામાં આવી છે, તો તેઓ પટાવાળા, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલ કરતાં ઉચ્ચ હોદ્દો ધરાવતા પોતાના તાબાના કોઈપણ અધિકારીને આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા માટે અથવા દિવસ કે રાત્રિ દરમિયાન કોઈપણ મકાન, વાહન કે સ્થળની ઝડતી લેવા માટે અધિકૃત કરી શકે છે અથવા પોતે આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકે છે અથવા મકાન, વાહન કે સ્થળની ઝડતી લઈ શકે છે.

(૩) જે અધિકારીને પેટા-કલમ (૧) હેઠળ વોરંટ સંબોધવામાં આવ્યું છે તે અધિકારી અને જેમણે ધરપકડ અથવા ઝડતી માટે અધિકૃત કર્યા છે તે અધિકારી અથવા જે અધિકારીને પેટા-કલમ (૨) હેઠળ

તે રીતે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા છે તે અધિકારી પાસે કલમ ૪૨ હેઠળ કામ કરતા અધિકારીની તમામ સત્તાઓ રહેશે.

૪૨. વોરંટ અથવા અધિકૃતતા વિના પ્રવેશ, ઝડપી, જપ્તી અને ધરપકડ કરવાની સત્તા. -- (૧) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, રેવેન્યુ ઈન્ટેલિજન્સ વિભાગોના અથવા અર્ધલશ્કરી દળો કે સશસ્ત્ર દળો સહિતના કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈપણ વિભાગના આવા કોઈપણ અધિકારી (પટાવાળા, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલ કરતાં ઉચ્ચ હોદ્દો ધરાવતા અધિકારી હોવાને નાતે) કે જેમને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમ દ્વારા આ સંબંધમાં સત્તા આપવામાં આવી હોય, અથવા મહેસૂલ, ડ્રગ્સ કંટ્રોલ, એક્સાઈઝ, પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકારના અન્ય કોઈપણ વિભાગના આવા કોઈપણ અધિકારી (પટાવાળા, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલ કરતાં ઉચ્ચ હોદ્દો ધરાવતા અધિકારી હોવાને નાતે) કે જેમને રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમ દ્વારા આ સંબંધમાં સત્તા આપવામાં આવી હોય, જો તેમની પાસે વ્યક્તિગત જાણકારી પરથી અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી અને લેખિતમાં લેવાયેલી માહિતી પરથી એવું માનવા માટે કારણ હોય કે કોઈપણ માદક દ્રવ્ય, અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ, અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવામાં આવ્યો છે અથવા કોઈ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જે

આવા ગુનાના આચરણનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે અથવા
ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી કોઈપણ મિલકત અથવા કોઈ
દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જે ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી
કોઈપણ મિલકત કે જે આ અધિનિયમના પ્રકરણ પાસે હેઠળ જમી
અથવા ફીઝ કરવા અથવા જમ કરવાને પાત્ર છે તે કોઈપણ મકાન,
વાહન કે બંધ સ્થળમાં રાખવામાં આવી છે કે છુપાવવામાં આવી
છે, તો તેઓ સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત વચ્ચે, –

(એ) આવા કોઈપણ મકાન, વાહન કે સ્થળમાં પ્રવેશ કરી શકે છે અને
ઝડતી લઈ શકે છે;

(બી) પ્રતિકારના કિસ્સામાં, કોઈપણ દરવાજો તોડી શકે છે અને
આવા પ્રવેશમાં આવતા કોઈપણ અવરોધને દૂર કરી શકે છે;

(સી) આવા દ્રવ્ય અથવા પદાર્થને અને તેના ઉત્પાદનમાં
ઉપયોગમાં લેવાતી તમામ સામગ્રીને અને અન્ય કોઈપણ વસ્તુને
તેમજ કોઈપણ પ્રાણી કે વાહનને કે જેને આ અધિનિયમ હેઠળ જમ
કરવાને પાત્ર હોવાનું માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને
કબજે કરી શકે છે અને કોઈપણ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જેને
આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુનો આચરવામાં
આવ્યાનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે અથવા આ અધિનિયમના
પ્રકરણ પાસે હેઠળ જમી અથવા ફીઝ કરવા અથવા જમ કરવાને
પાત્ર એવી ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી કોઈપણ મિલકત

ધરાવવાનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે તેમ માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને કબજે કરી શકે છે; અને

(ડી) કોઈપણ વ્યક્તિ કે જેમણે આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને અટકાયતમાં રાખી શકે છે અને ઝડતી લઈ શકે છે, અને, જો તેઓ યોગ્ય માને તો, ધરપકડ કરી શકે છે:

[પરંતુ શરત એ છે કે આ અધિનિયમ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ નિયમ કે હુકમ હેઠળ આપવામાં આવેલા ઉત્પાદિત દવાઓ અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થો અથવા નિયંત્રિત પદાર્થોના ઉત્પાદન માટેના લાયસન્સ ધરાવનારના સંબંધમાં, આવી સત્તા સબ-ઇન્સ્પેક્ટરના દરજ્જાથી નીચેના ન હોય તેવા અધિકારી દ્વારા વાપરવામાં આવશે:

પરંતુ વધુમાં શરત એ છે કે] જો આવા અધિકારીને એવું માનવા માટે કારણ હોય કે પુરાવા છુપાવવાની તક આપ્યા વિના અથવા અપરાધીને ભાગી જવાની સગવડ આપ્યા વિના સર્ચ વોરંટ અથવા અધિકૃતતા મેળવી શકાય તેમ નથી, તો તેઓ તેમની માન્યતાના આધારો નોંધ્યા પછી સૂર્યાસ્ત અને સૂર્યોદય વચ્ચેના કોઈપણ સમયે આવા મકાન, વાહન કે બંધ સ્થળમાં પ્રવેશી શકે છે અને ઝડતી લઈ શકે છે.

(૨) જ્યાં કોઈ અધિકારી પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કોઈપણ માહિતી લેખિતમાં લે છે અથવા તે હેઠળના પરંતુક હેઠળ પોતાની માન્યતાના આધારો નોંધે છે, ત્યાં તેઓ બોંતેર કલાકની અંદર તેની એક નકલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને મોકલશે.]

૪૩. જાહેર સ્થળે જમી અને ધરપકડ કરવાની સત્તા. -- કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત વિભાગોમાંથી કોઈપણ વિભાગના કોઈપણ અધિકારી—

(એ) કોઈપણ જાહેર સ્થળે અથવા પરિવહન દરમિયાન, કોઈપણ માદક દ્રવ્ય અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને, અને આવા દ્રવ્ય કે પદાર્થ સાથે, આ અધિનિયમ હેઠળ જપ્ત કરવાપાત્ર કોઈપણ પ્રાણી અથવા વાહન કે વસ્તુને, કોઈપણ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જેને આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવામાં આવ્યાનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે અથવા આ અધિનિયમના પ્રકરણ પાસે હેઠળ જમી અથવા ફીઝ કરવા અથવા જપ્ત કરવાને પાત્ર એવી ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી કોઈપણ મિલકત ધરાવવાનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે તેમ માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને કબજે કરી શકે છે;

(બી) કોઈપણ વ્યક્તિ કે જેમણે આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કર્યો હોવાનું માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને અટકાયતમાં રાખી શકે છે અને ઝડતી લઈ શકે છે, અને જો આવી વ્યક્તિ પાસે કોઈ માદક દ્રવ્ય અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ તેના કબજામાં હોય અને આવો કબજો તેમને ગેરકાયદેસર જણાય, તો તેની અને તેની સાથેની અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકે છે.

સ્પષ્ટીકરણ.— આ કલમના હેતુઓ માટે, “જાહેર સ્થળ” શબ્દપ્રયોગમાં કોઈપણ જાહેર વાહન, હોટેલ, દુકાન, અથવા જનતા દ્વારા ઉપયોગ માટે બનાવાયેલ, અથવા જનતા માટે સુલભ હોય તેવા અન્ય સ્થળનો સમાવેશ થાય છે.]

૫૦. જે શરતો હેઠળ વ્યક્તિઓની અંગઝડતી કરવામાં આવશે તે શરતો.—

(૧) જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત થયેલ કોઈપણ અધિકારી કલમ ૪૧, કલમ ૪૨ અથવા કલમ ૪૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ વ્યક્તિની ઝડતી લેવાના હોય, ત્યારે તેઓ, જો આવી વ્યક્તિ એવી માંગણી કરે તો, આવી વ્યક્તિને બિનજરૂરી વિલંબ વિના કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત વિભાગોમાંથી કોઈપણ

વિભાગના નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી સમક્ષ અથવા નજીકના મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જશે.

(૨) જો આવી માંગણી કરવામાં આવે, તો અધિકારી જ્યાં સુધી તે વ્યક્તિને પેટા-કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર ન કરી શકે ત્યાં સુધી તેને અટકાયતમાં રાખી શકે છે.

(૩) જે ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ આવી કોઈપણ વ્યક્તિને લાવવામાં આવે છે તેઓ, જો તેઓને ઝડતી માટે કોઈ વ્યાજબી કારણ ન જણાય, તો સદર વ્યક્તિને તુરંત મુક્ત કરશે પરંતુ અન્યથા ઝડતી કરવાનો નિર્દેશ આપશે.

(૪) સ્ત્રી સિવાય અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ સ્ત્રીની ઝડતી કરવામાં આવશે નહીં.

[(૫) જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત થયેલ અધિકારી પાસે એવું માનવા માટે કારણ હોય કે જે વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની છે તે વ્યક્તિ કોઈપણ માદક દ્રવ્ય અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ, અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ અથવા વસ્તુ કે દસ્તાવેજનો કબજો છોડી દે તેવી શક્યતા વગર તેને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જવું શક્ય નથી, તો તેઓ આવી વ્યક્તિને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જવાને

બદલે, કોડ ઓફ કિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવ્યા મુજબ તે વ્યક્તિની ઝડતી કરવા આગળ વધી શકે છે.

(૬) પેટા-કલમ (૫) હેઠળ ઝડતી હાથ ધર્યા પછી, અધિકારી આવી માન્યતાના કારણો નોંધશે જેના કારણે આવી ઝડતી કરવી જરૂરી બની હતી અને બોંતેર કલાકની અંદર તેની નકલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને મોકલશે.]

૫૭. ધરપકડ અને જમી અંગેનો અહેવાલ.—જ્યારે પણ કોઈપણ વ્યક્તિ આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈપણ ધરપકડ અથવા જમી કરે છે, ત્યારે તેઓ, આવી ધરપકડ અથવા જમી પછીના અડતાલીસ કલાકની અંદર, આવી ધરપકડ અથવા જમીની તમામ વિગતોનો સંપૂર્ણ અહેવાલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને આપશે.

[૫૭એ. અધિસૂચિત અધિકારી દ્વારા ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિની મિલકત જમી અંગેનો અહેવાલ.—જ્યારે પણ કલમ ૫૩ હેઠળ અધિસૂચિત થયેલ કોઈપણ અધિકારી આ અધિનિયમ હેઠળ ધરપકડ અથવા જમી કરે છે, અને આવી ધરપકડ અથવા જમીના કેસમાં સંડોવાયેલી કોઈપણ વ્યક્તિને પ્રકરણ ૫એ ની જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે, ત્યારે અધિકારી ધરપકડ અથવા જમીના નેવું દિવસની અંદર સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી સત્તા સમક્ષ આવી

વ્યક્તિની ગેરકાયદેસર રીતે સંપાદિત કરેલી મિલકતોનો અહેવાલ
રજૂ કરશે].

૧૫. ફરિયાદપક્ષે બે પંચ સાક્ષીઓ એટલે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૩ અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૪ સહિત છ સાક્ષીઓની તપાસ કરી છે, જે બંનેએ ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી. જો આપણે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૩ ના પુરાવાની તપાસ કરીએ, તો તેમની ઊલટતપાસ પરથી એવું ફલિત થાય છે કે એક નીતિનકુમાર શાંતિલાલને વજન કાંટા સાથે બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને તેમણે આરોપી પાસેથી કથિત રીતે કબજે કરાવેલા માદક પદાર્થનું વજન કર્યું હતું. જોકે, કબજે કરાવેલ પદાર્થનું વજન ૨.૫૦૦ કિલોગ્રામ હતું તે સ્થાપિત કરવા અને સાબિત કરવા માટે ફરિયાદપક્ષે સદર નીતિનકુમારની સાક્ષી તરીકે તપાસ કરી નથી. આંક ૧૧ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૩ ની જુબાની અને આંક ૧૨ પરનું પંચનામું પણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ફરિયાદપક્ષ કાયદામાં સમાવિષ્ટ ફરજિયાત જોગવાઈઓનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યો છે.

૧૬. જો આપણે આંક ૧૫ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૪ ના પુરાવાની તપાસ કરીએ, તો તેમણે પણ ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી. જોકે, તેમની ઊલટતપાસ પરથી એવું જણાય છે કે સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ આરોપી નારણ દેવજી ખરાડી પાસેથી મળી આવ્યો હતો. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૫, કે જેઓ પી.એસ.આઈ. તરીકે સેવા આપતા હતા અને અન્ય

પોલીસ કર્મચારીઓ સાથે રાત્રિના હાઇવે પેટ્રોલિંગ દરમિયાન ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ સાથે ગયા હતા, તેમણે પણ એવી રીતે જુબાની આપી છે જે હાલના સામાવાળાની સંડોવણી અંગે ગંભીર પ્રશ્ન ઊભો કરે છે. જે નારણ દેવજી ખરાડી પાસેથી કથિત રીતે સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ કબજે કરવામાં આવ્યો હતો, તે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર ન હતા અને તેથી, કયા આધારે હાલના સામાવાળા સામે કથિત ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તે સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પુરાવો નથી. હકીકતમાં, હાલના સામાવાળાને કથિત ગુના માટે કયા આધારે આરોપી તરીકે જોડવામાં આવ્યા હતા તે સ્થાપિત કરવા માટે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા નામ પૂરતો પણ કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી.

૧૭. આ તબક્કે, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૧૮૭૨ માં રિપોર્ટ થયેલ પંજાબ રાજ્ય વિ. બલબીરસિંહ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય રહેશે, જેના દ્વારા માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

“હેડ નોટ (ડી) નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સ એક્ટ (૧૯૮૫ નો ૬૧), કલમો ૫૦, ૪૧, ૪૨ - ઝડતી અને જપ્તી - પૂર્વ બાતમી પર કલમ ૪૧(૨) અથવા ૪૨ હેઠળ કામ કરતા અધિકૃત અધિકારીએ-કલમ ૫૦ ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું જોઈએ-કલમ ૫૦ ની જોગવાઈઓ ફરજિયાત છે.

૧૭. વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો અન્ય એક મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે શું ઝડતી હાથ ધરતી વખતે સત્તાપ્રાપ્ત કે અધિકૃત અધિકારી દ્વારા એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ માં દર્શાવેલ શરતોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા ફરિયાદપદ્ધતિના કેસને અસર કરે છે. સદર જોગવાઈ (કલમ ૫૦) એવી જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત કોઈપણ અધિકારી, જે કલમ ૪૧, ૪૨ અને ૪૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ વ્યક્તિની ઝડતી લેવાના હોય, તેઓ, જો આવી વ્યક્તિ એવી માંગણી કરે તો, તેને કોઈપણ બિનજરૂરી વિલંબ વિના કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત વિભાગોમાંથી કોઈપણ વિભાગના નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી સમક્ષ અથવા નજીકના મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જશે અને જો ઝડતી લેવાના હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા આવી માંગણી કરવામાં આવે, તો સંબંધિત અધિકૃત અધિકારી જ્યાં સુધી તેને આવા ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ ન કરી શકે ત્યાં સુધી તેની અટકાયત કરી શકે છે. આવી રજૂઆત પછી, ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ, જો ઝડતી માટે કોઈ વ્યાજબી કારણ ન જુએ, તો તે વ્યક્તિને મુક્ત કરી શકે છે. પરંતુ અન્યથા તેઓ ઝડતી કરવાનો નિર્દેશ આપશે. સ્ત્રીઓનું અપમાન ટાળવા માટે, એવી પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સ્ત્રી સિવાય અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ સ્ત્રીની ઝડતી કરવામાં આવશે નહીં. “જો જે વ્યક્તિની ઝડતી

લેવાની હોય તે વ્યક્તિ એવી ઈચ્છા રાખે તો” શબ્દો મહત્વપૂર્ણ છે. રજૂઆતોમાંની એક એ છે કે શું જે વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની હોય તેણે પોતે વિનંતી કરવી જોઈએ અથવા શું તે અધિકૃત કે સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારીની ફરજ છે કે તેઓ આવી વ્યક્તિને જણાવે કે જો તે ઈચ્છે તો, તેને ગેઝટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર કરવામાં આવશે અને ત્યારબાદ ઝડતી કરવામાં આવશે. જે સંદર્ભમાં આ અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે, તેમાં સ્વાભાવિક રીતે એવું માની લેવું જોઈએ કે જે વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની હોય તેને તેના આ અધિકાર વિશે જણાવવું તે અધિકારી માટે અનિવાર્ય છે કે જો તે ઈચ્છે તો ગેઝટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ તેની ઝડતી લેવડાવી શકે છે. અમને જણાય છે કે જો વ્યક્તિ ઈચ્છે તો ગેઝટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટની હાજરીમાં ઝડતી કરાવવાનો આ એક મૂલ્યવાન અધિકાર તેને આપવામાં આવ્યો છે, કારણ કે આવી ઝડતી કાર્યવાહીને વધુ પ્રામાણિકતા અને વિશ્વસનીયતા પ્રદાન કરશે જ્યારે સાથે સાથે આરોપીને એક મહત્વપૂર્ણ રક્ષણ પણ પૂરું પાડશે. જે વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની હોય તેને આવી તક આપવા માટે, તે તેના અધિકારથી વાકેફ હોવો જોઈએ અને તે માત્ર અધિકૃત અધિકારી દ્વારા તેને જાણ કરવાથી જ થઈ શકે છે. ભાષા સ્પષ્ટ છે અને જોગવાઈ ગર્ભિત રીતે અધિકૃત અધિકારી માટે જે

વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની હોય તેને તેના અધિકાર વિશે જાણ કરવાનું ફરજિયાત બનાવે છે.

૨૧. મિરાન્ડા વિ. એરિઝોના ૧૭ માં કોર્ટે, પોલીસ દ્વારા પૂછપરછ દરમિયાન આરોપીને જવાબ ન આપવાના અને શાંત રહેવાના તેના અધિકાર વિશે માહિતગાર કરવા જોઈએ કે કેમ તે પ્રશ્ન પર વિચારણા કરતા, આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું:

“શરૂઆતમાં, જો કસ્ટડીમાં રહેલી વ્યક્તિની પૂછપરછ કરવાની હોય, તો તેને સૌ પ્રથમ સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ શબ્દોમાં જણાવવું જોઈએ કે તેને મૌન રહેવાનો અધિકાર છે. જેઓ આ વિશેષાધિકારથી અજાણ છે તેમના માટે, તેના ઉપયોગ અંગે સમજદારીપૂર્વક નિર્ણય લેવા માટેની પ્રારંભિક આવશ્યકતા તરીકે માત્ર તેઓને તેનાથી વાકેફ કરવા માટે આ ચેતવણી જરૂરી છે. વધુ મહત્વની વાત એ છે કે, પૂછપરછના વાતાવરણના સહજ દબાણોને દૂર કરવા માટે આવી ચેતવણી એક સંપૂર્ણ પૂર્વશરત છે.”

વધુમાં આ પ્રમાણે અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“શાંત રહેવાના અધિકારની ચેતવણી સાથે એવી સમજૂતી પણ આપવી જોઈએ કે જે કંઈપણ કહેવામાં આવશે તેનો ઉપયોગ અદાલતમાં તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ થઈ શકે છે અને કરવામાં આવશે.

આ ચેતવણી તેને માત્ર વિશેષાધિકારથી જ નહીં, પરંતુ તેનો ત્યાગ કરવાના પરિણામોથી પણ વાકેફ કરવા માટે જરૂરી છે. માત્ર આ પરિણામોની જાગૃતિ દ્વારા જ વિશેષાધિકારની વાસ્તવિક સમજણ અને બુદ્ધિગમ્ય ઉપયોગની કોઈ ખાતરી થઈ શકે છે. તદુપરાંત, આ ચેતવણી તે વ્યક્તિને વધુ તીવ્રતાથી જાગૃત કરવામાં મદદ કરી શકે છે કે તે વિરોધી પક્ષની પ્રણાલીના એક તબક્કાનો સામનો કરી રહ્યો છે અને તે ફક્ત તેના હિતમાં કાર્ય કરતી વ્યક્તિઓની હાજરીમાં નથી.” સામાન્ય રીતે કસ્ટડીમાં રહેલા આરોપી વ્યક્તિને આપવામાં આવેલા અધિકારનું જ્યારે આવું મહત્વ હોય, ત્યારે સદર સંદર્ભમાં કલમ ૫૦ હેઠળ રક્ષણના રૂપમાં આપવામાં આવેલો અધિકાર વધુ મહત્વપૂર્ણ અને મૂલ્યવાન છે. તેથી ઝડતી લેવાનો ઈશદો ધરાવતા અધિકારી માટે જે વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની હોય તેને તેના અધિકાર વિશે જણાવવું એ એક અનિવાર્ય આવશ્યકતા ગણવી જોઈએ કે જો તે ઈચ્છે તો, ગેઝટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટની હાજરીમાં તેની ઝડતી લેવામાં આવશે. આમ કલમ ૫૦ ની જોગવાઈઓ ફરજિયાત છે.

૨૫. ઉપર વિચારવામાં આવેલા પ્રશ્નો ટ્રાયલ કોર્ટો સમક્ષ વારંવાર ઉપસ્થિત થાય છે. તેથી અમારા તારણો દર્શાવવા અમને જરૂરી જણાય છે જે નીચે મુજબ છે:

(૧) જો કોઈ પોલીસ અધિકારી એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ વિચાર્યા મુજબની કોઈ પૂર્વ જાતની વિના સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ કોઈ ગુના અથવા શંકાસ્પદ ગુનાઓની સામાન્ય તપાસ દરમિયાન કોઈ વ્યક્તિની ઝડતી લે છે અથવા ધરપકડ કરે છે અને જ્યારે આવી ઝડતી પૂર્ણ થાય ત્યારે તે તબક્કે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ આકર્ષાશે નહીં અને તે હેઠળની જરૂરિયાતોનું પાલન કરવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે નહીં. જો આવી ઝડતી કે ધરપકડ દરમિયાન કોઈ માદક દ્રવ્ય અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ આકસ્મિક રીતે મળી આવે તો અધિકૃત ન હોય તેવા પોલીસ અધિકારીએ અધિકૃત અધિકારીને જાણ કરવી જોઈએ કે જેમણે ત્યારબાદ એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર આગળ વધવું જોઈએ. જો તેઓ પોતે પણ અધિકૃત અધિકારી હોય, તો તે તબક્કાથી આગળ, તેમણે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓ અનુસાર તપાસ હાથ ધરવી જોઈએ.

(૨-એ) કલમ ૪૧(૧) હેઠળ માત્ર સત્તાપ્રાપ્ત મેજિસ્ટ્રેટ જ અધિનિયમના પ્રકરણ ૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ વગેરેના સંબંધમાં ધરપકડ માટે અથવા ઝડતી માટે વોરંટ બહાર પાડી શકે છે જ્યારે તેમની પાસે એવું માનવા માટે કારણ હોય કે આવા ગુનાઓ કરવામાં આવ્યા છે અથવા આવા પદાર્થો કોઈપણ મકાન,

વાહન કે સ્થળમાં રાખવામાં આવ્યા છે કે છુપાવવામાં આવ્યા છે. જ્યારે ધરપકડ માટે અથવા ઝડતી માટે આપું વોરંટ સત્તાપ્રાપ્ત ન હોય તેવા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે, ત્યારે જો આવી ઝડતી કે ધરપકડ હાથ ધરવામાં આવે તો તે ગેરકાયદેસર ગણાશે.

તેવી જ રીતે માત્ર કલમ ૪૧(૨) અને ૪૨(૧) માં દર્શાવેલ સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારીઓ અથવા વિધિવત અધિકૃત અધિકારીઓ જ એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ કામ કરી શકે છે. જો આવી ધરપકડ કે ઝડતી આવા અધિકારીઓ સિવાય અન્ય કોઈ દ્વારા એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ કરવામાં આવે, તો તે ગેરકાયદેસર ગણાશે.

(૨-બી) કલમ ૪૧(૨) હેઠળ માત્ર સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી જ તેમાં જણાવ્યા મુજબ વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા અથવા ઝડતી લેવા માટે પોતાના તાબાના અધિકારીને અધિકૃતતા આપી શકે છે. જો કોઈ ઉદ્ધંધન થાય, તો તે ફરિયાદપક્ષના કેસને અસર કરશે અને દોષિત ઠરાવવાના હુકમને અમાન્ય બનાવશે.

(૨-સી) કલમ ૪૨(૧) હેઠળ સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારીને જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા પૂર્વ બાતમી આપવામાં આવી હોય, તો તે અનિવાર્યપણે લેખિતમાં લેવી જોઈએ. પરંતુ જો તેમની પાસે અંગત જાણકારી પરથી એવું માનવા માટે કારણ હોય કે પ્રકરણ ૪ હેઠળના ગુનાઓ

કરવામાં આવ્યા છે અથવા આવા ગુનાઓ કર્યાનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે તેવી સામગ્રી કોઈપણ મકાન વગેરેમાં છુપાવવામાં આવી છે, તો તેઓ સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત વચ્ચે વોરંટ વિના ધરપકડ અથવા ઝડતી કરી શકે છે અને આ જોગવાઈ એવી ફરજ પાડતી નથી કે તેમણે પોતાની માન્યતાના કારણો નોંધવા જોઈએ. પરંતુ કલમ ૪૨(૧) ના પરંતુક હેઠળ જો આવા અધિકારીએ સૂર્યાસ્ત અને સૂર્યોદય વચ્ચે આવી ઝડતી કરવાની હોય, તો તેમણે પોતાની માન્યતાના આધારો નોંધવા જ જોઈએ.

આ હદ સુધી આ જોગવાઈઓ ફરજિયાત છે અને તેનું ઉલ્લંઘન ફરિયાદપક્ષના કેસને અસર કરશે અને ટ્રાયલને દૂષિત કરશે.

(૩) કલમ ૪૨(૨) હેઠળ આવા સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી કે જેઓ કોઈપણ માહિતી લેખિતમાં લે છે અથવા કલમ ૪૨(૧) ના પરંતુક હેઠળ આધારો નોંધે છે તેમણે તુરંત તેની એક નકલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને મોકલવી જોઈએ. જો આ જોગવાઈનું સંપૂર્ણ બિન-પાલન થાય તો તે ફરિયાદપક્ષના કેસને અસર કરે છે. તે હદ સુધી તે ફરજિયાત છે. પરંતુ જો વિલંબ થયો હોય તો શું તે અયોગ્ય હતો કે પછી તેનું કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે નહીં, તે દરેક કેસમાં હકીકતનો પ્રશ્ન રહેશે.

(જ-એ) જો કોઈ પોલીસ અધિકારી, ભલે તેઓ 'સત્તાપ્રાપ્ત' અધિકારી હોય છતાં પણ શુદ્ધપણે સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓ હેઠળના ગુનાઓની સામાન્ય તપાસ દરમિયાન ધરપકડ અથવા ઝડતી કરતી વખતે કારણો નોંધવાની જરૂરિયાત સહિત સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ અને ૧૬૫ ની જોગવાઈઓનું ચુસ્તપણે પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો આવી નિષ્ફળતા માત્ર અનિયમિતતા ગણાશે.

(જ-બી) જો અધિનિયમની કલમ ૪૧(૨) હેઠળ સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી અથવા અધિકૃત અધિકારી ઝડતી હાથ ધરે છે, તો તેઓ સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓ એટલે કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ અને ૧૬૫ હેઠળ તેમ કરી રહ્યા હશે અને જો સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓનું ચુસ્તપણે પાલન ન થયું હોય તો આવી ઝડતી આપોઆપ ગેરકાયદેસર બનશે નહીં અને ટ્રાયલને દૂષિત કરશે નહીં.

આવી નિષ્ફળતાની અસર અદાલતોએ દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં પુરાવાની મૂલવણી કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવી પડશે.

(૫) પૂર્વ બાતમી પર સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી અથવા અધિકૃત અધિકારીએ કલમ ૪૧(૨) અથવા ૪૨ હેઠળ કામ કરતી વખતે વ્યક્તિની ઝડતી લેવામાં આવે તે પહેલાં કલમ ૫૦ ની જોગવાઈઓનું પાલન

કરવું જોઈએ અને આવી વ્યક્તિને જાણવું જોઈએ કે જો તે ઈચ્છે તો, તે હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવ્યા મુજબ તેને ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે. જે વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની હોય તેને જાણ કરવી તે આવા અધિકારી માટે ફરજિયાત છે. ઝડતી લેવાની હોય તેવી વ્યક્તિને જાણ કરવામાં નિષ્ફળતા અને જો આવી વ્યક્તિ એવી માંગણી કરે, તો તેને ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જવામાં નિષ્ફળતા, કલમ ૫૦ ના બિન-પાલન સમાન ગણાશે જે ફરજિયાત છે અને આમ તે ફરિયાદપક્ષના કેસને અસર કરશે અને ટ્રાયલને દૂષિત કરશે. આવી જાણ કર્યા પછી આવી વ્યક્તિએ આવો વિકલ્પ પસંદ કર્યો કે નહીં તે હકીકતનો પ્રશ્ન રહેશે.

(૬) કલમ ૫૨ અને ૫૭ ની જોગવાઈઓ જે કલમ ૪૧ થી ૪૪ હેઠળ ધરપકડ અથવા જમી કર્યા પછી અધિકારીઓ દ્વારા ભરવાના પગલા સાથે સંબંધિત છે તે પોતાની મેળે ફરજિયાત નથી. જો બિન-પાલન થયું હોય અથવા વિલંબ વગેરે જેવી ખામીઓ હોય તો આરોપીને કોઈ પૂર્વગ્રહ થયો છે કે કેમ તે જોવા માટે તેની તપાસ કરવી પડશે અને આવી નિષ્ફળતાની અસર ધરપકડ કે જમી અંગેના પુરાવાની મૂલવણી તેમજ કેસના ગુણદોષ પર પડશે.”

૧૮. ૨૦૨૬ (૦) એ.આઈ.જે.ઈ.એલ. એચ.સી. ૨૫૩૧૩૬ માં રિપોર્ટ થયેલ એચ.આઈ. મજમુદાર, ઇન્ટેલિજન્સ ઓફિસર વિ. સંતોષ પાંડુરંગ શેઠી ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ લેવો પણ યોગ્ય રહેશે, જેના દ્વારા માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

‘હેડ નોટ (સી) નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સીસ એક્ટ, ૧૯૮૫, કલમો ૪૨, ૫૦ અને ૫૭ - ઝડતી અને જમી ફરજિયાત જોગવાઈઓ - બિન-પાલન - ઝડતી અને જમી સમયે, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૨ નું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન થયું હતું - ઠરાવ્યું કે, કલમ ૪૨ હેઠળ ઝડતી અને જમીની જોગવાઈ ફરજિયાત છે અને તેનું બિન-પાલન કાયદા હેઠળ અસ્વીકાર્ય છે - બુટા સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (૨૦૨૧) ૧૯ એસ.સી.સી. ૬૦૬; કર્નેલ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૫૩૯; સુખદેવ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (૨૦૧૩) ૨ એસ.સી.સી. ૨૧૨; રાજસ્થાન રાજ્ય વિ. જગરાજ સિંહ ઉર્ફે હંસા, (૨૦૧૬) ૧૧ એસ.સી.સી. ૬૮૭ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૮. વધુમાં, પુરાવાની પુનઃ મૂલવણી કરતાં, એવું જણાય છે કે, ફરિયાદપક્ષના કેસ મુજબ, સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં

આવ્યા હતા અને ફરિયાદપક્ષના કેસ મુજબ, આરોપી નં. ૧ થી ૩ માદક પદાર્થની હેરાફેરીમાં સંકળાયેલા હતા, અને સદર હકીકત સહ-આરોપીઓ એટલે કે આરોપી નં. ૨ અને ૩ ના નિવેદનોના આધારે બહાર આવી છે, પરંતુ ક્યાંય પણ કોઈ પુરાવાએ સદર દલીલને સમર્થન આપ્યું નથી, અને આરોપીઓની સંડોવણી સંબંધે કોઈ કાનૂની પુરાવાના અભાવે, ખાસ કરીને માદક પદાર્થ કેવી રીતે અને ક્યાંથી લોડ કરવામાં આવ્યો અને ગોડાઉનમાં ખસેડવામાં આવ્યો, રેકૉર્ડ પર કોઈ પુરાવો નથી, અને કોઈપણ સ્વતંત્ર સાક્ષીએ પણ આરોપી વ્યક્તિઓ તરફથી કથિત ષડયંત્ર અથવા વિચારોના મિલન સંબંધે ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી. ફરિયાદ મુજબ પણ, ફરિયાદપક્ષે આરોપી વ્યક્તિઓના નિવેદનો પર ગુનાહિત પુરાવા તરીકે આધાર રાખ્યો છે, અને આવા દોષારોપણવાળા નિવેદનો પણ સાચા નથી જે કોઈપણ પુરાવાને સમર્થન આપે અને આરોપીએ ષડયંત્ર રચ્યું હતું અને મોટા પ્રમાણમાં માદક પદાર્થની હેરાફેરીમાં રોકાયેલ હતો તે દર્શાવવા માટે કોઈ સમર્થનકારી પુરાવો રેકૉર્ડ પર નથી. વિદ્વાન સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ માત્ર એટલો જ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો છે કે દરોડા સમયે આરોપી નં. ૨ હાજર હતો, અને એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેના કબજામાંથી માદક પદાર્થ કબજે કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ આરોપી નં. ૧ અને ૩ સંબંધે કોઈ પુરાવો એકત્રિત

કરવામાં આવ્યો નથી. એટલું જ નહીં, ગોડાઉનની માલિકી પણ સાબિત થઈ નથી અને ગોડાઉનના માલિકને સાક્ષી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા નથી. સ્વતંત્ર સાક્ષી, ટીપક પરીખ, ફરી ગયા હતા અને તેમણે ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી. આરોપી સામે જે કંઈપણ આક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા છે અને પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા છે તેના આધારે પણ, તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ફરિયાદપક્ષે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ હેઠળ ઝડતી અને જમી માટેની ફરજિયાત જોગવાઈઓનું પાલન કર્યું નથી. ઝડતી સમયે, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૨ નું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન થયું હતું અને વિદ્વાન સેશન્સ જજે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૨, ૫૦ અને ૫૭ ના ઉલ્લંઘન સંબંધે તેના માટે કારણ પણ દર્શાવ્યું છે. કલમ ૪૨ હેઠળ ઝડતી અને જમીની જોગવાઈ ફરજિયાત છે અને આ સંબંધમાં, બુટા સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, રિપોર્ટેડ ઈન (૨૦૨૧) ૧૯ એસ.સી.સી. ૬૦૬; કરનેલ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, રિપોર્ટેડ ઈન (૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૫૩૯; સુખદેવ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, રિપોર્ટેડ ઈન (૨૦૧૩) ૨ એસ.સી.સી. ૨૧૨, અને રાજસ્થાન રાજ્ય વિ. જગરાજ સિંહ ઉર્ફે હંસા, રિપોર્ટેડ ઈન (૨૦૧૬) ૧૧ એસ.સી.સી. ૬૮૭ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લેવો જરૂરી છે. કલમ ૪૨ ની ફરજિયાત જોગવાઈનું બિન-

પાલન રેકૉર્ડ પરથી એકદમ સ્પષ્ટ છે અને આવું બિન-પાલન કાયદા હેઠળ અસ્વીકાર્ય છે. તેથી, વિદ્વાન સેશન્સ જજે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ હેઠળની ફરજિયાત જોગવાઈઓના બિન-પાલન સંબંધે તારણો નોંધવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી.”

૧૯. (૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૫૩૯ માં રિપોર્ટ થયેલ કરનેલ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય ના કેસના ચુકાદામાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

“(૬) ઉપરોક્ત નિર્ણયો અને તેમાં દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૨ નો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય રહેશે જે વર્તમાન હેતુ માટે સુસંગત છે કારણ કે તે ૨૦૦૧ ના અધિનિયમ ૯ દ્વારા તેના સુધારા પહેલાં અસ્તિત્વમાં હતી. તે નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૪૨. વોરંટ અથવા અધિકૃતતા વિના પ્રવેશ, ઝડપી, જપ્તી અને ધરપકડ કરવાની સત્તા.-- (૧) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, રેવેન્યુ ઇન્ટેલિજન્સ વિભાગોના અથવા કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈપણ વિભાગના અથવા સીમા સુરક્ષા દળના આવા કોઈપણ અધિકારી (પટાવાળા, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલ કરતાં ઉચ્ચ હોદ્દો ધરાવતા અધિકારી હોવાને નાતે) કે જેમને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમ દ્વારા આ સંબંધમાં સત્તા આપવામાં આવી હોય,

અથવા મહેસૂલ, ડ્રગ્સ કંટ્રોલ, એક્સાઈઝ, પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકારના અન્ય કોઈપણ વિભાગના આવા કોઈપણ અધિકારી (પટાવાળા, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલ કરતાં ઉચ્ચ હોદ્દો ધરાવતા અધિકારી હોવાને નાતે) કે જેમને રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમ દ્વારા આ સંબંધમાં સત્તા આપવામાં આવી હોય, જો તેમની પાસે વ્યક્તિગત જાણકારી પરથી અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી અને લેખિતમાં લેવાયેલી માહિતી પરથી એવું માનવા માટે કારણ હોય કે કોઈપણ માદક દ્રવ્ય, અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ, કે જેના સંબંધમાં પ્રકરણ ૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવામાં આવ્યો છે અથવા કોઈ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જે આવા ગુનાના આચરણનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે તે કોઈપણ મકાન, વાહન કે બંધ સ્થળમાં રાખવામાં આવી છે કે છુપાવવામાં આવી છે, તો તેઓ સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત વચ્ચે, --

(એ) આવા કોઈપણ મકાન, વાહન કે સ્થળમાં પ્રવેશ કરી શકે છે અને ઝડપી લઈ શકે છે;

(બી) પ્રતિકારના કિસ્સામાં, કોઈપણ દરવાજો તોડી શકે છે અને આવા પ્રવેશમાં આવતા કોઈપણ અવરોધને દૂર કરી શકે છે;

(સી) આવા દ્રવ્ય અથવા પદાર્થને અને તેના ઉત્પાદનમાં ઉપયોગમાં લેવાતી તમામ સામગ્રીને અને અન્ય કોઈપણ વસ્તુને તેમજ કોઈપણ પ્રાણી કે વાહનને કે જેને આ અધિનિયમ હેઠળ જપ્ત

કરવાને પાત્ર હોવાનું માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને કબજે કરી શકે છે અને કોઈપણ દસ્તાવેજ કે અન્ય વસ્તુ કે જેને આવા દ્રવ્ય કે પદાર્થ સંબંધિત પ્રકરણ ૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુનો આચરવામાં આવ્યાનો પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે તેમ માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને કબજે કરી શકે છે; અને

(ડી) કોઈપણ વ્યક્તિ કે જેમણે આવા દ્રવ્ય કે પદાર્થ સંબંધિત પ્રકરણ ૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવા માટે તેમની પાસે કારણ હોય તેને અટકાયતમાં રાખી શકે છે અને ઝડતી લઈ શકે છે, અને, જો તેઓ યોગ્ય માને તો, ધરપકડ કરી શકે છે:

પરંતુ શરત એ છે કે જો આવા અધિકારીને એવું માનવા માટે કારણ હોય કે પુરાવા છુપાવવાની તક આપ્યા વિના અથવા અપરાધીને ભાગી જવાની સગવડ આપ્યા વિના સર્ચ વોરંટ અથવા અધિકૃતતા મેળવી શકાય તેમ નથી, તો તેઓ તેમની માન્યતાના આધારો નોંધ્યા પછી સૂર્યાસ્ત અને સૂર્યોદય વચ્ચેના કોઈપણ સમયે આવા મકાન, વાહન કે બંધ સ્થળમાં પ્રવેશી શકે છે અને ઝડતી લઈ શકે છે.

(૨) જ્યાં કોઈ અધિકારી પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કોઈપણ માહિતી લેખિતમાં લે છે અથવા તે હેઠળના પરંતુક હેઠળ પોતાની

માન્યતાના આધારો નોંધે છે, ત્યાં તેઓ તુરંત તેની એક નકલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને મોકલશે.”

૨૦૦૧ ના અધિનિયમ ૯ દ્વારા બદલવામાં આવેલ પેટા-કલમ (૨) નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવી છે:

“(૨) જ્યાં કોઈ અધિકારી પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કોઈપણ માહિતી લેખિતમાં લે છે અથવા તે હેઠળના પરંતુક હેઠળ પોતાની માન્યતાના આધારો નોંધે છે, ત્યાં તેઓ બોંતેર કલાકની અંદર તેની એક નકલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને મોકલશે.”

૧૫) સુધારા પહેલાં અસ્તિત્વમાં હતી તે મુજબની કલમ ૪૨(૨) હેઠળ આવા સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી કે જેઓ કોઈપણ માહિતી લેખિતમાં લે છે અથવા કલમ ૪૨(૧) ના પરંતુક હેઠળ આધારો નોંધે છે તેમણે તુરંત તેની એક નકલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને મોકલવી જોઈએ. જો આ જોગવાઈનું સંપૂર્ણ બિન-પાલન થાય તો તે ફરિયાદપક્ષના કેસને પ્રતિકૂળ અસર કરશે અને તે હદ સુધી તે ફરજિયાત છે. પરંતુ જો વિલંબ થયો હોય તો શું તે અયોગ્ય હતો કે પછી તેનું કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે નહીં, તે દરેક કેસમાં હકીકતનો પ્રશ્ન રહેશે, એવો નિષ્કર્ષ કાઢવાનો છે કે અધિનિયમની કલમ ૪૨ ની જોગવાઈઓનું ફરજિયાત અમલીકરણ કે જેનું બિન-પાલન ટ્રાયલને દૂષિત કરી શકે છે તે માત્ર સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી દ્વારા લેખિતમાં લેવાયેલી માહિતીની નકલ તાત્કાલિક

ઉપરી અધિકારીને મોકલવાની જોગવાઈ પૂરતું જ મર્યાદિત રાખવામાં આવ્યું છે અને સદર કલમની અન્ય કોઈ શરત પૂરતું નહીં. અબ્દુલ રશીદ (ઉપર મુજબ) નો નિર્ણય તારીખ ૦૧.૦૨.૨૦૦૦ ના રોજ લેવામાં આવ્યો હતો પરંતુ ત્યારબાદ કલમ ૪૨ માં તારીખ ૦૨.૧૦.૨૦૦૧ થી અમલમાં આવે તે રીતે સુધારો કરવામાં આવ્યો છે અને જરૂરી માહિતીનો આવો અહેવાલ મોકલવાનો સમય તેને લખી લીધાના ૭૨ કલાકની અંદર હોવાનું નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. ધારાસભા દ્વારા આપવામાં આવેલી છૂટછાટ સ્પષ્ટપણે માત્ર અધિનિયમના હેતુને જાળવી રાખવા માટે છે. જોગવાઈના ફરજિયાત અમલના પ્રશ્નનો જવાબ સદર સુધારાના પ્રકાશમાં આપી શકાય છે. સદર જોગવાઈનું બિન-પાલન ટ્રાયલને દૂષિત કરશે નહીં જો તેનાથી આરોપીને કોઈ પૂર્વગ્રહ ન થયો હોય.

૧૭. નિષ્કર્ષમાં, જે ધ્યાને લેવાનું છે તે એ છે કે અબ્દુલ રશીદ માં કલમ ૪૨(૧) અને ૪૨(૨) ની જરૂરિયાતોનું અક્ષરશઃ પાલન કરવાની જરૂર ન હતી કે સાજન અબ્રાહમ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું ન હતું કે કલમ ૪૨(૧) અને ૪૨(૨) ની જરૂરિયાતો બિલકુલ પૂર્ણ કરવાની જરૂર નથી. આ બે નિર્ણયોની અસર નીચે મુજબ હતી:

(એ) કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી માહિતી (કલમ ૪૨ ની પેટા-કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત પ્રકારની) મળતાં અધિકારીએ તેને સંબંધિત રજિસ્ટરમાં લેખિતમાં નોંધવી પડતી હતી અને કલમ ૪૨(૧) ની કલમો (એ) થી (ડી) ની દ્રષ્ટિએ પગલાં લેવા આગળ વધતાં પહેલાં, તુરંત પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને એક નકલ મોકલવી પડતી હતી.

(બી) પરંતુ જો માહિતી ત્યારે મળી હોય જ્યારે અધિકારી પોલીસ સ્ટેશનમાં ન હતા, પરંતુ જ્યારે તેઓ પેટ્રોલિંગ ફરજ પર અથવા અન્યથા, મોબાઈલ ફોન દ્વારા અથવા અન્ય માધ્યમો દ્વારા ફરતા હતા, અને માહિતી તાત્કાલિક પગલાં લેવાની માંગ કરતી હોય અને કોઈપણ વિલંબના પરિણામે માલ કે પુરાવા હટાવી દેવામાં આવે અથવા નાશ પામે તેમ હોય, તો તેમને આપવામાં આવેલી માહિતી લેખિતમાં લેવી શક્ય કે વ્યવહાર ન બને, આવી પરિસ્થિતિમાં, તેઓ કલમ ૪૨(૧) ની કલમો (એ) થી (ડી) મુજબ પગલાં લઈ શકતા હતા અને ત્યારબાદ, વ્યવહાર બને તેટલી વહેલી તકે, માહિતી લેખિતમાં નોંધી શકતા હતા અને તુરંત સદર બાબતની સત્તાવાર ઉપરી અધિકારીને જાણ કરી શકતા હતા.

(સી) બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, મળેલી માહિતી લખી લેવા અને તેની નકલ ઉપરી અધિકારીને મોકલવા સંબંધે કલમ ૪૨(૧) અને

જર(ર) ની જરૂરિયાતોનું પાલન, સામાન્ય રીતે અધિકારી દ્વારા પ્રવેશ, ઝડતી અને જમી પહેલાં થવું જોઈએ. પરંતુ કટોકટીભરી પરિસ્થિતિઓ ધરાવતા વિશેષ સંજોગોમાં, માહિતી લેખિતમાં નોંધવાનું અને તેની નકલ સત્તાવાર ઉપરી અધિકારીને મોકલવાનું વાજબી સમયગાળા માટે મુલતવી રહી શકે છે, એટલે કે ઝડતી, પ્રવેશ અને જમી પછી. પ્રશ્ન તાકીદ અને વ્યવહારિકતાનો છે.

(ડી) જ્યારે કલમ જર ની પેટા-કલમો (૧) અને (૨) ની જરૂરિયાતોનું સંપૂર્ણ બિન-પાલન અસ્વીકાર્ય છે, ત્યારે વિલંબ વિશેના સંતોષકારક ખુલાસા સાથેનું વિલંબિત પાલન એ કલમ જર નું સ્વીકાર્ય પાલન ગણાશે. દાખલા તરીકે, જો કોઈપણ વિલંબના પરિણામે આરોપી ભાગી જાય અથવા માલ કે પુરાવાનો નાશ થાય કે હટાવી દેવાય, તો પગલાં શરૂ કરતાં પહેલાં, મળેલી માહિતી લેખિતમાં ન નોંધવી, અથવા સત્તાવાર ઉપરી અધિકારીને આવી માહિતીની નકલ તુરંત ન મોકલવી, તેને કલમ જર નું ઉલ્લંઘન ગણી શકાય નહીં. પરંતુ જો માહિતી ત્યારે મળી હોય જ્યારે પોલીસ અધિકારી પૂરતા સમય સાથે પગલાં લેવા માટે પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર હતા, અને જો પોલીસ અધિકારી મળેલી માહિતી લેખિતમાં નોંધવામાં નિષ્ફળ જાય, અથવા તેની નકલ સત્તાવાર ઉપરી અધિકારીને મોકલવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તે એક શંકાસ્પદ સંજોગ બનશે જે અધિનિયમની કલમ જર નું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન છે. તેવી જ

રીતે, જ્યાં પોલીસ અધિકારી માહિતી બિલકુલ નોંધતા નથી, અને સત્તાવાર ઉપરી અધિકારીને બિલકુલ જાણ કરતા નથી, તો તે પણ અધિનિયમની કલમ ૪૨ નું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન ગણાશે. કલમ ૪૨ નું પર્યાપ્ત કે વાસ્તવિક પાલન થયું છે કે નહીં તે દરેક કેસમાં નક્કી કરવાનો હકીકતનો પ્રશ્ન છે. ૨૦૦૧ ના અધિનિયમ ૮ દ્વારા કલમ ૪૨ માં કરવામાં આવેલા સુધારા સાથે ઉપરોક્ત સ્થિતિ વધુ મજબૂત બની છે”.

૨૦. ૨૦૧૧(૧) એસ.સી.સી. ૬૦૯ માં રિપોર્ટ થયેલ વિજયસિંહ ચંદુભા જાડેજા વિ. ગુજરાત રાજ્ય ના કેસના ચુકાદામાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

“૧૮. જોકે બંધારણીય બેંચે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ માર્ગદર્શક હતી કે ફરજિયાત તે પ્રશ્નનો સંપૂર્ણ શબ્દોમાં નિર્ણય કર્યો ન હતો છતાં પણ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૫૦ ની પેટા-કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી માટે સંબંધિત વ્યક્તિ (શંકારપદ) ને તેના અધિકારના અસ્તિત્વ વિશે “જાણ કરવી” અનિવાર્ય બનાવે છે કે જો તે ઈચ્છે તો, તેની ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ઝડપી કરવામાં આવશે; શંકારપદ વ્યક્તિને તેના સદર અધિકારના અસ્તિત્વ વિશે “જાણ કરવામાં” નિષ્ફળતા તેના માટે પૂર્વગ્રહ પેદા કરશે, અને જો તે આવો વિકલ્પ પસંદ કરે, તો

ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ તેની ઝડતી કરવામાં નિષ્ફળતા, ભલે ટ્રાયલને દૂષિત ન કરે પરંતુ ગેરકાયદેસર વસ્તુની રિકવરીને શંકાસ્પદ બનાવશે અને આરોપીના દોષિત ઠરાવવાના હુકમ અને સજાને દૂષિત કરશે, જ્યાં દોષિત ઠરાવવાનો હુકમ એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ ની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં હાથ ધરવામાં આવેલી ઝડતી દરમિયાન તે વ્યક્તિ પાસેથી કબજે કરવામાં આવેલી ગેરકાયદેસર વસ્તુના કબજાના આધારે જ નોંધવામાં આવ્યો હોય. કોર્ટે એ પણ નોંધ્યું હતું કે કલમ ૫૦ હેઠળ આપવાની જરૂરી માહિતી નિર્ધારિત ફોર્મમાં અથવા લેખિતમાં હોવી જરૂરી નથી પરંતુ શંકાસ્પદ વ્યક્તિને, જો તે ઈચ્છે તો, ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ઝડતી કરાવવાના તેના અધિકારના અસ્તિત્વ વિશે વાકેફ કરવામાં આવે તે ફરજિયાત હતું. અમે આ તારણો સાથે આદરપૂર્વક સહમત છીએ. સદર જોગવાઈનું અન્ય કોઈપણ અર્થઘટન શંકાસ્પદ વ્યક્તિને મળેલા મૂલ્યવાન અધિકારને ભ્રામક અને તમાશો બનાવી દેશે.

૧૮. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ૨૦૦૧ ના અધિનિયમ ૮ દ્વારા કલમ ૫૦ માં પેટા-કલમો (૫) અને (૬) દાખલ કરવામાં આવી હતી. એ નોંધવું સુસંગત છે કે જોકે સદર બે પેટા-કલમો દાખલ કરીને, પેટા-કલમોમાં ઉલ્લેખિત સંજોગો હેઠળ કડક પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતોની કઠોરતાને હળવી કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, અર્થાત્ જ્યારે

અધિકૃત અધિકારી પાસે એવું માનવા માટે કારણ હોય કે તે વ્યક્તિની ઝડતીમાં કોઈપણ વિલંબના પરિણામે ઝડતી લેવાની હોય તેવી વ્યક્તિ કોઈપણ માદક દ્રવ્ય અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ વગેરે, અથવા વસ્તુ કે દસ્તાવેજનો કબજો છોડી દે તેવી શક્યતા રહેલી છે, તો તેઓ તેને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જવાને બદલે તે વ્યક્તિની ઝડતી કરવા આગળ વધી શકે છે. જોકે, આવા કિસ્સાઓમાં પણ સત્તાના કોઈપણ મનસ્વી ઉપયોગ સામે પેટા-કલમ (૬) હેઠળ સલામતી પૂરી પાડવામાં આવી છે. સદર પેટા-કલમ હેઠળ, સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી ઝડતીના બોંતેર કલાકની અંદર, તે રીતે નોંધાયેલા કારણોની નકલ પોતાના તાત્કાલિક ઉપરી અધિકારીને મોકલવા માટે બંધાયેલા છે. અમારા મતે, આ બે પેટા-કલમો દાખલ કરવાથી જે વ્યક્તિની ઝડતી લેવાની હોય તેને ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જવાના તેના અધિકાર વિશે જાણ કરવાના કલમ ૫૦ ની પેટા-કલમ (૧) ના આદેશનો લોપ થતો નથી. પેટા-કલમો (૫) અને (૬) દાખલ કરવાનો હેતુ અને તેની અસર આ કોર્ટની એક બંધારણીય બેંચ દ્વારા કરનેલ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય [(૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૫૩૯] માં વિચારવામાં આવી હતી, જેના સભ્ય અમારામાંથી એક (ડી.કે. જૈન, ન્યાયમૂર્તિ) હતા. જોકે સદર ચુકાદામાં કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે પેટા-કલમો (૫) અને (૬) દાખલ થવાને કારણે, બલદેવ સિંહ ના કેસમાં (ઉપર

મુજબ) આપવામાં આવેલ આદેશ હળવો થયો છે પરંતુ કોર્ટે એવો પણ અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે એવું કહી શકાય નહીં કે સદર સુધારા દ્વારા, શંકાસ્પદ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલું રક્ષણ અથવા સલામતી સંપૂર્ણપણે છીનવી લેવામાં આવી છે. કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું:—

“આ સુધારા દ્વારા બલદેવ સિંહ ના કેસ દ્વારા ફરજિયાત કરાયેલ કડક પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતને ટાળવામાં આવી હતી કારણ કે ઉપરી અધિકારીને રેકૉર્ડ મોકલવા માટેના વાજબી સમયની છૂટછાટ અને નિયત કરવા તેમજ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ નો ઉપયોગ ધારાસભા દ્વારા સામેલ કરવામાં આવ્યો હતો. બલદેવ સિંહ ના કેસ દ્વારા કલમ ૫૦ ના અગાઉ આદેશિત કડક પાલન પર થયેલી અસર એ હતી કે ઝડપી અને જમીની તાકીદની જરૂરિયાતને અવરોધતી અને શંકાસ્પદ વ્યક્તિને ભાગી જવાની તક આપતી પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતોને આવી કટોકટીની પરિસ્થિતિની વ્યાજબીતાના આધારે માર્ગદર્શક બનાવવામાં આવી હતી. જોકે એવું કહી શકાય નહીં કે શંકાસ્પદોને આપવામાં આવેલું રક્ષણ અથવા સલામતી સંપૂર્ણપણે છીનવી લેવામાં આવી છે પરંતુ તાકીદની પરિસ્થિતિને સંતુલિત કરવા માટે જ પ્રક્રિયાગત ધોરણોમાં ચોક્કસ સુગમતા અપનાવવામાં આવી હતી. પરિણામે બલદેવ સિંહ ના કેસમાં આપવામાં આવેલ આદેશ હળવો થયો છે.”

૨૨. ઉપરોક્ત ચર્ચા ધ્યાને લેતાં, અમારો એવો દ્રઢ અભિપ્રાય છે કે જે હેતુથી એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦(૧) હેઠળનો અધિકાર, એક સલામતીના રૂપમાં, શંકાસ્પદ વ્યક્તિને આપવામાં આવ્યો છે, અર્થાત્ સત્તાના દુરુપયોગને રોકવા માટે, નિર્દોષ વ્યક્તિઓને ગુકસાન અટકાવવા માટે અને કાયદાનું પાલન કરાવતી એજન્સીઓ દ્વારા ખોટા કેસો ઊભા કરવાના અથવા લાદવાના આક્ષેપોને ઘટાડવા માટે, સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારી માટે ઝડતી લેવાનો ઈશદો ધરાવતા વ્યક્તિને ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ઝડતી કરાવવાના તેના અધિકાર વિશે માહિતગાર કરવું અનિવાર્ય રહેશે. અમને એવું ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે જ્યાં સુધી એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ અધિકૃત અધિકારીની ફરજનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી તે ફરજિયાત છે અને તેનું ચુસ્ત પાલન જરૂરી છે. સદર જોગવાઈનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા ગેરકાયદેસર વસ્તુની રિકવરીને શંકાસ્પદ બનાવશે અને દોષિત ઠરાવવાના હુકમને દૂષિત કરશે જો તે માત્ર આવી ઝડતી દરમિયાન આરોપી વ્યક્તિ પાસેથી ગેરકાયદેસર વસ્તુની રિકવરીના આધારે જ નોંધવામાં આવ્યો હોય. ત્યારબાદ, શંકાસ્પદ વ્યક્તિ સદર જોગવાઈ હેઠળ તેને આપવામાં આવેલા અધિકારનો ઉપયોગ કરવાનું પસંદ કરી શકે છે અથવા ન પણ કરી શકે છે. પ્રેસિડેન્શિયલ પોલ [(૧૯૭૪) ૨ એસ.સી.સી. ૩૩] ના કેસમાં અવલોકન કર્યા મુજબ,

અર્થઘટન કરવાની જોગવાઈના સમગ્ર વ્યાપને કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં રાખીને ધારાસભાના વાસ્તવિક ઈરાદાને પામવો એ અદાલતોની ફરજ છે. “દરેક કાયદાને સમજવાની ચાવી એ કાયદાનું કારણ અને ભાવના છે, તે કાયદા ઘડનારનો કાયદામાં જ વ્યક્ત થયેલો સમગ્ર ઈરાદો છે.” અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે જોસેફ ફર્નાન્ડીઝ (ઉપર મુજબ) અને પ્રભા શંકર દુબે (ઉપર મુજબ) માં એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ ની જરૂરિયાતના “વાસ્તવિક પાલન” નો જે ખ્યાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને સદર કલમના આદેશમાં વણી લેવામાં આવ્યો હતો તે કલમ ૫૦ ની પેટા-કલમ (૧) ની ભાષામાંથી ફલિત થતો નથી કે બલદેવ સિંહ ના કેસ (ઉપર મુજબ) માં દર્શાવેલા સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત નથી. એ ઉમેરવાની જરૂર નથી કે નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં અને કલમ ૫૦ ની જરૂરિયાત સંતોષાઈ હતી કે નહીં, તે ટ્રાયલની બાબત છે. તે સંબંધમાં કોઈ સંપૂર્ણ ફોર્મ્યુલા નિર્ધારિત કરવી શક્ય કે વ્યવહારુ નથી. અમને એવું પણ લાગે છે કે જોકે કલમ ૫૦ સત્તાપ્રાપ્ત અધિકારીને આવી વ્યક્તિ (શંકારપદ) ને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લઈ જવાનો વિકલ્પ આપે છે પરંતુ સમગ્ર કાર્યવાહીને પ્રામાણિકતા, પારદર્શિતા અને વિશ્વસનીયતા પ્રદાન કરવા માટે, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, શંકારપદ વ્યક્તિને નજીકના મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ, જેઓ અન્ય કોઈપણ અધિકારીની સરખામણીમાં

સામાન્ય માણસનો વધુ વિશ્વાસ ધરાવે છે. તે માત્ર ઝડતીની કાર્યવાહીને કાયદેસરતા જ પ્રદાન કરશે નહીં, પરંતુ તે ફરિયાદપક્ષને પણ ખરેખર મજબૂત બનાવી શકે છે.”

૨૧. ૨૦૨૬ (૦) એ.આઈ.જે.ઈ.એલ. એસ.સી. ૭૬૭૦૮ માં રિપોર્ટ થયેલ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય વિ. સુરત સિંહ ના કેસના ચુકાદામાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:—

“૧૮. સુરેશ અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય, રિપોર્ટેડ ઈન (૨૦૧૩) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૦ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયમૂર્તિઓએ ઠરાવ્યું છે કે જે કેસમાં આરોપીઓને માત્ર એટલું જ પૂછવામાં આવ્યું હતું કે શું તેઓ સંબંધિત પોલીસ અધિકારીને કે ગેઝેટેડ અધિકારીને પોતાની અંગઝડતી કરાવશે અને અપીલકર્તાઓએ સંબંધિત પોલીસ અધિકારી દ્વારા પોતાની અંગઝડતી માટે સંમતિ આપી હતી, તો તે એન.ડી. એન્ડ પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦(૧) નું બિન-પાલન ગણાશે. માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓએ નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૧૬) ઉપરોક્ત પંચનામું સૂચવે છે કે અપીલકર્તાઓને પોલીસ પાર્ટી દ્વારા ઝડતી માટે માત્ર પોતાની સંમતિ આપવા માટે પૂછવામાં આવ્યું હતું અને એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલા તેમના કાનૂની અધિકાર વિશે માહિતગાર કરવામાં

આવ્યા ન હતા કે તેઓ પોલીસ પાર્ટીને પોતાની ઝડતી લેવાની મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કરી શકે છે અને ગેઝેટેડ અધિકારી સમક્ષ અથવા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ઝડતી કરાવવાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પંચનામું વાંચતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તાઓને ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ઝડતી કરાવવાના તેમના અધિકાર વિશે માહિતગાર કરવામાં આવ્યા ન હતા પરંતુ તેમની અંગઝડતી માટે સંમતિ માંગવામાં આવી હતી. તેઓને માત્ર એટલું પૂછવું કે શું તેઓ પોતાની અંગઝડતી તેમને, એટલે કે પોલીસ અધિકારીને આપશે કે ગેઝેટેડ અધિકારીને આપશે, તે બલદેવ સિંહ ના કેસમાં અર્થઘટન કર્યા મુજબ એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ હેઠળ મળેલા રક્ષણને સંતોષી શકે નહીં.

૧૭. વધુમાં ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટના ચુકાદાઓ વાંચતાં એ પણ જણાય છે કે પંચોની હાજરીમાં, એસ.એચ.ઓ. એ ત્રણેય અપીલકર્તાઓને માત્ર તેમના દ્વારા પોતાની ઝડતી કરાવવા માટે પૂછ્યું હતું અને તેઓ ફક્ત સંમત થયા હતા. આ બાબત પંચનામામાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. જોકે બલદેવ સિંહ ના કેસમાં, આ કોર્ટે કલમ ૫૦ ની જોગવાઈઓ ફરજિયાત છે કે માર્ગદર્શક તે અંગે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો નથી પરંતુ કલમ ૫૦ ની પેટા-કલમ (૧) માંથી ફલિત થતા અધિકાર વિશે સંબંધિત વ્યક્તિને “જાણ કરવામાં નિષ્ફળતા” પ્રતિબંધિત માલની રિકવરીને શંકાસ્પદ બનાવી શકે છે અને

આરોપીના દોષિત ઠરાવવાના હુકમ અને સજાને કાયદા હેઠળ ખરાબ અને અસમર્થનીય બનાવી શકે છે. વિજયસિંહ ચંદુભા જાડેજા ના કેસમાં (ઉપર મુજબ), તાજેતરમાં બંધારણીય બેંચે કલમ ૫૦ ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલા આદેશની સમજૂતી આપી છે અને તારણ કાઢ્યું છે કે તે ફરજિયાત છે અને તેનું ચુસ્ત પાલન જરૂરી છે. બેંચે એ પણ ઠરાવ્યું હતું કે જો દોષિત ઠરાવવાનો હુકમ આવી ઝડતી દરમિયાન આરોપી વ્યક્તિ પાસેથી ગેરકાયદેસર વસ્તુની રિકવરીના આધારે જ નોંધવામાં આવ્યો હોય તો સદર જોગવાઈનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા ગેરકાયદેસર વસ્તુની રિકવરીને શંકાસ્પદ બનાવશે અને દોષિત ઠરાવવાના હુકમને દૂષિત કરશે. જોસેફ ફર્નાન્ડીઝ (ઉપર મુજબ) અને પ્રભા શંકર દુબે (ઉપર મુજબ) માં નોંધાયેલ વાસ્તવિક પાલનનો ખ્યાલ વિજયસિંહ ચંદુભા જાડેજા માં બંધારણીય બેંચ દ્વારા સ્વીકાર્ય ન હતો, તે મુજબ, પંચનામા પરથી સ્પષ્ટ થતી ભાષાને ધ્યાનમાં રાખીને જે અમે અગાઉ ટાંકી છે, અમે ઠરાવીએ છીએ કે, હાથ પરના કેસમાં, અપીલકર્તાઓ પાસેથી શંકાસ્પદ વ્યક્તિની ઝડતી અને જપ્તી કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખરાબ છે અને દોષિત ઠરાવવાનો હુકમ કાયદા હેઠળ અસમર્થનીય છે.”

૧૮. રાજસ્થાન રાજ્ય વિરુદ્ધ પરમાનંદ અને અન્ય, રિપોર્ટેડ ઇન (૨૦૧૪) ૫ એસ.સી.સી. ૩૪૫ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયમૂર્તિઓએ ઠરાવ્યું છે કે જો વ્યક્તિ દ્વારા લઈ જવાતા

થેલાની તેની અંગઝડતી કર્યા વિના માત્ર ઝડતી કરવામાં આવે, તો કલમ ૫૦ લાગુ થશે નહીં પરંતુ જો તેના દ્વારા લઈ જવાતા થેલાની ઝડતી કરવામાં આવે અને તેની અંગઝડતી પણ કરવામાં આવે, તો કલમ ૫૦ આકર્ષાશે. માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓએ એ પણ ઠરાવ્યું છે કે પી.ડબલ્યુ.-૧૦ એસ.આઈ. “ક્યૂ” માટે સામાવાળાઓને ત્રીજો વિકલ્પ ઉપલબ્ધ હોવાનું જણાવવું અયોગ્ય હતું. નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

૧૫. “આમ, જો વ્યક્તિ દ્વારા લઈ જવાતા થેલાની તેની અંગઝડતી કર્યા વિના માત્ર ઝડતી કરવામાં આવે, તો એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ લાગુ થશે નહીં. પરંતુ જો તેના દ્વારા લઈ જવાતા થેલાની ઝડતી કરવામાં આવે અને તેની અંગઝડતી પણ કરવામાં આવે, તો એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ લાગુ થશે. આ કેસમાં, સામાવાળા નં. ૧ પરમાનંદના થેલાની ઝડતી કરવામાં આવી હતી. થેલામાંથી અફીણ મળી આવ્યું હતું. તેની અંગઝડતી પણ હાથ ધરવામાં આવી હતી. સામાવાળા નં. ૨ સૂરજમલની અંગઝડતી પણ કરવામાં આવી હતી. તેથી, અગાઉના ફરરાઓમાં ઉલ્લેખિત આ અદાલતના ચુકાદાઓના પ્રકાશમાં, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ લાગુ થશે.”

૨૨. ૨૦૧૬ (૧૧) એસ.સી.સી. ૬૮૭ માં રિપોર્ટ થયેલ રાજસ્થાન રાજ્ય વિ. જગરાજ સિંહ અને ૨૦૨૧ (૧૯) એસ.સી.સી. ૬૦૬ માં રિપોર્ટ થયેલ બુટા સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લેવો પણ યોગ્ય રહેશે જેના દ્વારા, સમાન હકીકતોમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૨, ૪૩ અને ૫૦ ની વિચારણા કરી છે.
૨૩. આમ, પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં સામાવાળા-આરોપીની ઝડતી કરતી વખતે હાલના કેસમાં પણ એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ હેઠળની મૂળભૂત જરૂરિયાતનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું. સદર જોગવાઈ હેઠળ જરૂરી મુજબ, ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટની હાજરીમાં પોતાની ઝડતી કરાવવાના તેમના અધિકાર વિશે સામાવાળા-આરોપીને જાણ કરવામાં આવી હતી તે સ્થાપિત કરવા માટે રેકૉર્ડ પર કોઈ પુરાવો નથી. કોઈપણ સાક્ષીના પુરાવા પરથી એવું ફલિત થતું નથી કે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ હેઠળની ફરજિયાત જરૂરિયાતનું યોગ્ય પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. સંબંધિત સત્તાતંત્રે સામાવાળા-આરોપીને તેમના કાનૂની અધિકાર વિશે જાણ કરવાની જરૂર હતી અને, જો તેઓ ઈચ્છે તો, ઉપર દર્શાવેલા નિર્ણયોમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અવલોકન કર્યા મુજબ, તેઓને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવા જરૂરી હતા.

૨૪. વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ વાંચતાં, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ફરિયાદપક્ષ ઉપર જણાવ્યા મુજબ એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ અને ૫૭ ની ફરજિયાત જોગવાઈઓનું પાલન સ્થાપિત કરવામાં સદંતર નિષ્ફળ રહ્યો છે. ટ્રાયલ કોર્ટે પેરા ૧૬ માં અવલોકન કર્યા મુજબ, કોર્ટે ફરિયાદપક્ષના કેસને અવિશ્વસનીય ગણવા માટે નક્કર કારણો નોંધ્યા છે. ટ્રાયલ કોર્ટે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓની પણ કાળજીપૂર્વક વિચારણા અને ચર્ચા કરી છે, અને તમામ સાક્ષીઓના પુરાવાની મૂલવણી કરતાં, જણાવ્યું હતું કે ફરિયાદપક્ષ હાલના સામાવાળા સામેનો પોતાનો કેસ શંકાથી પર સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યો હતો. તેથી, કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, ટ્રાયલ કોર્ટે નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ યોગ્ય રીતે પસાર કર્યો છે. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, મારો એવો અભિપ્રાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ પસાર કરવામાં હકીકત અને કાયદાની કોઈ ભૂલ કરી નથી અને મને વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમમાં કોઈ એવી ગેરકાયદેસરતા, વિકૃતિ કે ક્ષતિ જણાતી નથી કે જેમાં આ અદાલત દ્વારા હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર હોય.

૨૫. ચુકાદાઓની હારમાળા દ્વારા એ સુસ્થાપિત છે કે અપીલ અદાલત પાસે જે પુરાવા પર નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો હુકમ આધારિત છે તેની સમીક્ષા કરવાની, પુનઃ મૂલવણી કરવાની અને પુનર્વિચારણા કરવાની સંપૂર્ણ સત્તા છે. જોકે, અપીલ અદાલતે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે નિર્દોષ છોડી

મૂકવાના કિસ્સામાં આરોપીની તરફેણમાં બેવડું અનુમાન રહેલું છે. પ્રથમ તો, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંત હેઠળ તેને નિર્દોષતાનું અનુમાન ઉપલબ્ધ છે કે જ્યાં સુધી સક્ષમ અદાલત દ્વારા કોઈ વ્યક્તિ ગુનેગાર સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવશે. બીજું, આરોપીએ પોતાનો નિર્દોષ છુટકારો મેળવી લીધો હોવાથી, તેની નિર્દોષતાનું અનુમાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા વધુ પુષ્ટ, પુનઃપુષ્ટ અને મજબૂત બને છે.

૨૬. વધુમાં, જો રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના આધારે બે વાજબી તારણો શક્ય હોય, તો અપીલ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા નિર્દોષ છોડી મૂકવાના તારણમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં. વધુમાં, નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમ સામેની અપીલમાં સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે, અપીલ અદાલત સામાન્ય રીતે નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં સિવાય કે નીચલી અદાલતનો અભિગમ કોઈ સ્પષ્ટ ગેરકાયદેસરતાથી દૂષિત થયો હોય અને જે તારણ પર પહોંચવામાં આવ્યું છે તે કોઈપણ વાજબી વ્યક્તિ દ્વારા પહોંચી શકાય તેમ ન હોય અને તેથી, નિર્ણયને વિકૃત ગણવો પડે. માત્ર બે મંતવ્યો શક્ય હોવાના કારણે, અપીલ અદાલત એવું મંતવ્ય અપનાવશે નહીં જે નીચેની અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાને ઉલટાવી દે. જોકે, અપીલ અદાલત પાસે પુરાવાની સમીક્ષા કરવાની સત્તા છે જો તેનો એવો અભિપ્રાય હોય કે નીચેની અદાલત દ્વારા પહોંચેલ તારણ વિકૃત છે અને

અદાલતે કાયદાની સ્પષ્ટ ભૂલ કરી છે અને રેકૉર્ડ પરના મહત્વપૂર્ણ પુરાવાઓની અવગણના કરી છે. આવા સંજોગોમાં, અપીલ અદાલત પર એક ફરજ લાદવામાં આવી છે કે જે ગુના માટે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તે ગુનો આચરવા સાથે આરોપીઓ સંકળાયેલા છે કે નહીં તે શોધવા માટે રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે ન્યાયી નિર્ણય પર પહોંચવા માટે પુરાવાની પુનઃ મૂલવણી કરવી.

૨૭. (૨૦૦૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૧૫ માં રિપોર્ટ થયેલ ચંદ્રપ્પા અને અન્ય વિ. કર્ણાટક રાજ્ય ના કેસમાં, ખાસ કરીને પેરા નં. ૪૨ અને ૪૩ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા તેનો વ્યાપ અને સિદ્ધાંતો દર્શાવવામાં આવ્યા છે, જેને ત્યારબાદ [૨૦૨૨] ૩ એસ.સી.સી. ૪૭૧ માં રિપોર્ટ થયેલ રાજેશ પ્રસાદ વિ. બિહાર રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પુનઃ સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું, જેમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્દોષ છોડી મૂકવાના કિસ્સામાં સામાન્ય સિદ્ધાંતો દર્શાવ્યા છે, ખાસ કરીને પેરા નં. ૨૬ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવિધ ચુકાદાઓ પર આધારિત સામાન્ય સિદ્ધાંતો માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. ત્યારબાદ એ.આઈ.આર. ૨૦૨૪ એસ.સી. ૨૨૫૨ = (૨૦૨૪) ૮ એસ.સી.સી. ૧૪૯ માં રિપોર્ટ થયેલ બાબુ સાહેબગૌડા રુદ્રગૌડાર વિ. કર્ણાટક રાજ્ય ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સમાન મુદ્દાની

વિચારણા કરી છે, ખાસ કરીને, પેરા નં. ૩૭ થી ૪૦ માં. તેથી, હું ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા તારણો સાથે સંપૂર્ણપણે સહમત છું.

૨૮. [૨૦૨૪] ૯ એસ.સી.સી. ૧૬૯ માં રિપોર્ટ થયેલ રમેશ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાનો સંદર્ભ લેવો પણ યોગ્ય રહેશે, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પેરા-૨૦ અને ૨૧ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે:-

“૨૦. આ તબક્કે, ચંદ્રપ્પા અને અન્ય વિ. કર્ણાટક રાજ્ય માં નિર્દોષ છોડી મૂકવાના ચુકાદા સામેની અપીલની વિચારણા કરતી વખતે અપીલ અદાલતની સત્તા અંગે આ અદાલત દ્વારા તારવવામાં આવેલા સામાન્ય સિદ્ધાંતોનો સંદર્ભ લેવો સુસંગત રહેશે. સદર સિદ્ધાંતો નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૪૨. (૧) અપીલ અદાલત પાસે જે પુરાવા પર નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો હુકમ આધારિત છે તેની સમીક્ષા કરવાની, પુનઃ મૂલવણી કરવાની અને પુનર્વિચારણા કરવાની સંપૂર્ણ સત્તા છે.

(૨) કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ આવી સત્તાના ઉપયોગ પર કોઈ મર્યાદા, પ્રતિબંધ કે શરત મૂકતો નથી અને અપીલ અદાલત તેની સમક્ષના પુરાવા પરથી, હકીકત અને કાયદા બંને પ્રશ્નો પર પોતાના તારણ પર પહોંચી શકે છે.

(૩) વિવિધ અભિવ્યક્તિઓ, જેમ કે, “નોંધપાત્ર અને દબાણયુક્ત કારણો”, “સારા અને પૂરતા આધારો”, “ખૂબ જ મજબૂત સંજોગો”, “વિકૃત તારણો”, “સ્પષ્ટ ભૂલો”, વગેરેનો હેતુ નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલમાં અપીલ અદાલતની વ્યાપક સત્તાઓને ઘટાડવાનો નથી. આવા શબ્દપ્રયોગો પુરાવાની સમીક્ષા કરવાની અને પોતાના તારણ પર પહોંચવાની અદાલતની સત્તાને ઘટાડવા કરતાં નિર્દોષ છુટકારામાં દખલ કરવા માટે અપીલ અદાલતની અનિચ્છા પર ભાર મૂકવા માટે “ભાષાકીય અલંકારો” ના સ્વરૂપમાં વધુ છે.

(૪) અપીલ અદાલતે, જોકે, ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે નિર્દોષ છોડી મૂકવાના કિસ્સામાં, આરોપીની તરફેણમાં બેવડું અનુમાન છે. પ્રથમ તો, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંત હેઠળ તેને નિર્દોષતાનું અનુમાન ઉપલબ્ધ છે કે જ્યાં સુધી સક્ષમ અદાલત દ્વારા કોઈ વ્યક્તિ ગુનેગાર સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવશે. બીજું, આરોપીએ પોતાનો નિર્દોષ છુટકારો મેળવી લીધો હોવાથી, તેની નિર્દોષતાનું અનુમાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા વધુ પુષ્ટ, પુનઃપુષ્ટ અને મજબૂત બને છે.

(૫) જો રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના આધારે બે વાજબી તારણો શક્ય હોય, તો અપીલ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા નિર્દોષ છોડી મૂકવાના તારણમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં.

૨૧. રાજેન્દ્ર પ્રસાદ વિ. બિહાર રાજ્ય માં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે ધ્યાન દોર્યું હતું કે અપીલ અદાલત માટે, નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલમાં, આરોપીના ગુનાના વિપરીત તારણ પર પહોંચવા સક્ષમ બનવા માટે ટ્રાયલ કોર્ટના કારણોને નકારી કાઢવા માટે રેકૉર્ડ પરથી મક્કમ અને વજનદાર આધારો સ્પષ્ટપણે દર્શાવવા આવશ્યક રહેશે. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલમાં, હાઈકોર્ટ માટે સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા વિશે વિપરીત દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવો કાયદેસર રીતે પૂરતો રહેશે નહીં અને તે એકદમ અનિવાર્ય છે કે હાઈકોર્ટ ખાતરીપૂર્વક એવું શોધી કાઢે કે ટ્રાયલ કોર્ટ માટે તેમની જુબાનીને નકારી કાઢવી લગભગ અશક્ય હતી. આ બાબત ફોજદારી ન્યાયના ન્યાયશાસ્ત્રીય પાસાના સાર તરીકે ઓળખવામાં આવી હતી. આ દ્રષ્ટિકોણથી જોતાં, અપીલની વિચારણા કરવામાં હાઈકોર્ટનો ઉતાવળિયો અભિગમ, જેના પરિણામે અપીલકર્તા નં. ૧ અને ૨ ને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા, શંકાનો લાભ આપીને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દોષ છોડી મૂકવાના સુસંગત અને સુવિચારિત ચુકાદાને ઉલટાવી દેવામાં આવ્યો, તે ટકાવી શકાય તેમ નથી.”

૨૯. રેકૉર્ડ પરના સમગ્ર પુરાવા ધ્યાને લેતાં, તે સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે હાલના આરોપીને કથિત ગુના સાથે જોડવા માટે કોઈ વિશ્વસનીય પુરાવો નથી અને રેકૉર્ડ પરનો પુરાવો એટલો ખાતરીપૂર્વકનો નથી કે જેનાથી

શંકાથી પર સાબિત થઈ શકે કે આરોપીએ કથિત ગુનો કર્યો છે. તેથી, રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના આધારે આરોપીને દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં.

૩૦. વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ વાંચતાં, એ સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે રેકૉર્ડ પરના પુરાવાની મૂલવણી કરવામાં અને આરોપીને તેની સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપોમાંથી નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં હકીકત અને કાયદાની કોઈ ભૂલ કરી નથી. પુરાવાની પુનઃ મૂલવણી કરતાં પણ, એ સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે ફરિયાદપક્ષ આરોપી સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપને શંકાથી પર સાબિત કરવામાં સદંતર નિષ્ફળ ગયો છે. તેથી, ટ્રાયલ કોર્ટનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ ટકાવી રાખવા યોગ્ય છે અને હાલની અપીલ રદ કરવાને પાત્ર છે.

૩૧. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, હાલની અપીલ ગુણદોષ વગરની છે અને તે રદ કરવાને પાત્ર છે. પરિણામે, તે રદ કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ આથી બહાલ રાખવામાં આવે છે. જામીન ખત રદ કરવામાં આવે છે. રેકૉર્ડ અને કાર્યવાહી સંબંધિત ટ્રાયલ કોર્ટને તુરંત પરત મોકલવી.

સહી/–

(હેમંત એમ. પ્રચ્છક, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====